

Махмуд Даруиш (Палестина)
В присъствие на отсъствието
(текст)

Превод от арабски: Мая Ценова
Редактор: Азиз Шакир-Таш
Изд. „Български писател”, София 2012
***

Не преувеличават ония, които казват, че Махмуд Даруиш е един от най-големите поети на човечеството в нашето съвремие – наравно с Лорка, когото той обичаше и бе повлиян от него, или Неруда и Арагон. Има поети, избрани от съдбата да бъдат не просто поети, а символи. И поетът на палестинската кауза Махмуд Даруиш е един от тези поети.

Не е странно, че поезията му е преведена на всички живи езици – той навлезе толкова дълбоко в палестинската трагедия, превръщайки я в значима човешка трагедия (каквата тя е), докосваща съвестта на всеки, който вярва в правдата и справедливостта. Даруиш и Палестина станаха синоними в поезията и образи-побратими на една обща истина. Когато той говори за себе си, думите му са за неговата земя, а когато ти разказва за нея, разказът му се свежда до носталгията и завръщането в Палестина, при нейното небе, в нейния въздух. Но Махмуд Даруиш не е само поет на Палестина – той е поет на цялата арабската нация. Еднакво стойностен и на поетическото поприще, и на попрището на патриотизма. Махмуд Даруиш се явяваше да напомни на всички, че пътят към Палестина преминава през поемата и че поемата е символ на всички провалени надежди. Поетът се отъждестви с каузата и никой вече не бе в състояние да разграничи кой от двамата дава по-силен импулс на другия. Въпреки тясната му връзка със земята на Палестина, не грешат ония, които го смятат за син на цялата арабска земя и син на целия свят. Синът на село Ал-Бируа, намиращо се източно от палестинския град Акка, не можа да бъде погребан там според завещанието си, защото окупацията не допусна там дори тленните му останки. Но Махмуд Даруиш не е просто „палестински борец” – неговият човешки и поетичен хоризонт е много по-широк. Той мечтаеше за палестинска държава и носеше маслиново клонче в израз на прегръдката на правото с мъдростта, мира, справедливостта, любовта и хуманизма.

Д-р Ахмад Ал-Мадбух
Извънреден и пълномощен посланик
на Държавата Палестина в Република България

Махмуд Даруиш – присъствие в отсъствието

„Пиша ти неизвинено отсъствие...”, казваха укорително някогашните ни учителки от първи клас. И за нас отсъствието придобиваше смисъла на нещо не просто неприемливо, а направо немислимо. Ала имаше и извинени отсъствия...

„Неприсъствен ден” обявяваше по-късно някоя заповед. И това беше време за отдъхване, време за премисляне, време за себе си...

Така между присъствието и отсъствието в съзнанието ни постепенно се изграждаше онзи невидим мост между неща, външно противоположни, които се оказваха толкова дълбоко свързани, че нямаше как да бъдат разделени. На пръв поглед да присъстваш някъде означаваше да отсъстваш от всички други места. Но за щастие този свят ни разкриваше, че разполага с нещо повече от трите пространствени измерения...

И за щастие едно от тези извънпространствени измерения се оказва поезията. Поезията не само като добре подредени думи – поезията като поглед, който открива съкровенията, вложени в ежедневните неща с цел да пораздат импулси и да предизвикват трепети.

Дали зъл поетически гений стои зад правната формулировка в един действащ и в момента окупационен закон, която назовава хора – човешки същества, стоящи на метри от земите на бащите и дедите си, но зад невидима черта, която окупацията им забранява да прекратят, с метафората „присъстващи отсъстващи”, за да им отнеме правото да се поклонят на бащиния гроб, или да погребат сина до бащата?..

За щастие поезията не познава черти и граници и за злите гении има противовес и противодействие – страданието на Поезията и поетите, които нямат право на неизвинени отсъствия и неприсъствени дни.

Плод на такова страдание е книгата „В присъствие на отсъствието”, която сам авторът не е дръзнал да определи другояче, или пък точно е дръзнал да определи като „текст”. Колкото по-големи са големите световни събития и проблеми – колкото повече политически речи и исторически томове се пишат за тях, толкова по-незначително остава чисто човешкото измерение, присъствието на индивида в техния контекст и още повече – текст... Но индивидът, всеки индивид, е вселена. Значи онова, което се губи в политическите речи и историческите томове, е загуба с всемирни, космически размери. И така, както Таня Савичева и Ане Франк записаха най-човешкото измерение на страданието през Втората световна война, Махмуд Даруиш написа палестинската трагедия от втората половина на XX в., която се прехвърли вече и в третото хилядолетие на човечеството... Написа я в първо и второ лице единствено число. Второто лице се налага от шизофреничното битие в условията на

обикновената, делнична окупация. Тя би била непоносима, ако Поетът не можеше да застане отстрани като зрител и с леко присвити очи да следи през очилата чувствата и мислите на индивида, а навремени, когато абсурдът стане съвсем непоносим, зрителят да изостави леката ирония и да се притече на помощ – да поеме от индивида част от неговия товар, да сподели неговото бреме. Същевременно обаче този поглед на Поета не спира нито за миг да преценява, да измерва: това става за поезия, онова – за проза, това – за мемоари, онова – за апел или Декларация за независимост... И „В присъствие на отсъствието” се явяват сенки, а и пълнокръвни образи и мотиви от отдавнашни стихотворения и по-нови поеми, мяркат се спомени за радости и болки, примесват се несбъднати надежди и неизживени любви – залог за прераждане на поезията в някой бъдещ живот. А пределната интимност на индивидуалното преживяване преминава в своята противоположност – възлиза в пределно общовалидни, общочовешки категории, значими за себепознаването и светоусещането на всеки индивид, независимо от конкретната действителност, в която живее. Така болката на един народ става достъпна – осезаема и разбираема за колективната човешка съвест.

Истината е, че животът на поетите си остава подвластен на ограничените измерения на пространствено-времения делник. Но и в присъстващото тленно отсъствие Поетът продължава да надмогва тези измерения, за да им придаде положителен знак – знака плюс, който отбелязваше, че присъстваме и ни спасяваше от неизвинените отсъствия... Така Поетът присъства в нашия свят и продължава усилието си да го направи малко по-добър. За нас... И за другите след нас...

Мая Ценова

Докато ме погребват, казват: Не се отдалечавай.

Но къде е пространството на далечината освен пространствено?

Малик Ибн Райб

I.

Ред по ред те разпръсквам в проза пред себе си с вещината, която ми е дадена само във встъпленията. /

И както ти ми бе поръчал, се изправям сега да благодаря от твое име на ония, които те изпращат в това последно пътуване, приканвам ги да съкратят сбогуването и да се оттеглят на тържествена вечеря – достоен помен за теб. /

Хайде, позволи ми да те видя, след като ти излезе от мен и аз излязох от теб, правилен като проза, филтрирана през камък, разделен или пожълтял в твое отсъствие. Хайде, позволи ми да те събера с името ти, както минувачите събират зърната маслини, забравени от берачите и скрити сред камъчетата. И нека двамата заедно – аз и ти – се отправим в две посоки:

Ти – към следващ живот, обещан ти от езика – в един читател, който може би ще се спаси от падането на метеорит на земята.

А аз – към една среща, която съм отлагал нееднократно – с една смърт, на която обещах чаша червено вино в една поема. Е, за поета не е толкова неудобно да излъже. А той не лъже, освен в любовта, защото пространствата на перото са открити за съблазнителни завоевания.

Колкото до смъртта, нищо не е толкова оскърбително за нея, колкото коварството – нейният изпитан специалитет. Та хайде да вървя на срещата си - веднага, щом си намеря гроб, който няма да ми бъде оспорван от никого освен предците ми. С мраморна плоча, от която няма да ме интересува дали е паднала някоя буква от името ми, както неволно бе паднала буквата “Й” от името на дядо ми.

Да вървя без бастун и рима по пътя, който проправихме встрани от правия път без желание да стигнем някъде – бяхме прочели толкова много книги с предупреждения, че отвъд върховете е празно, няма нищо, че предпочетохме да спрем по склонове, където не липсва тръпката на очакването на оная внушавана от двойките негласна признателност между двете противоположности. Ако те познавах, щях да съм те обсебил, ако ти ме познаваше, щеше да си ме обсебил – и нямаше да ме има нито мен, нито теб.

Така, в ритмичен сговор, нарекохме пропастта помежду ни склон. На прочетените книги отдадохме неспособността си да достигнем връх с гледка към нещо ненужно, за да изпитаме битието, приятелю! Ти, мой „аз”, заспа при изгрева на белотата от една вечност, когато вечността помахва с оная белота, отвъд която няма друг цвят. И тогава с кое от твоите значения да създам подобаващата форма на един бял абсурд? И с коя форма да

защитя твоя смисъл от прахта?.. Щом като нашето пътуване е по-кратко от проповед на свещеник в изоставена църква, в един неделен ден, когато никой не се спаси от гнева на боговете?

Но ти лежиш в саван пред мен, тоест в моето слово, в което метафорите не се натъкват на своите първоизточници, нито на някаква невидима връзка между вярваща земя и езическо небе. Оттам дотам пътуват облаците, съпровождани от една луна, саморазкриването на чиято каменна тайна не ни лиши от спомена за предишна любов. И сушата в сърцето не ни попречи да лекуваме болките в ставите със спомен за изтягане върху тревата – точно както ти лежиш пред мен в моето слово, което няма да бъде обезкуражено от някакво лично утре, отказало се да хитрува не защото се е поправило и е влязло в правия път, а защото сега агонизира и върви към новина, без враг и без приятел... Новина за двама пътници – ти и аз, които не се разделяха ни в огледало, ни по път... не се разделяха освен за броени часове, през които да се убедят във властта на жената над мъжа.

Защото в пожарите на мълниите човек вижда душата си такава, каквато е – освободена, пречистена от примесите на сравнението с всичко, което не е съживяваща смърт и живот, който се живее с оня дял – достойние на влюбения от щедрата любов между творението и Твореца. Няма друг рай, изразен със сетивата и усета, освен влюбената жена, и няма друг ад освен разочарованието на влюбения мъж.

Тогава позволи ми в мига, когато се разделяме на този вододел, да разтрогна договора, сключен между два абсурда, и да не узнаем кой от нас е победител, кой е победен – аз, ти или смъртта, защото за да победим, досега не признавахме, че врагът е по-умен от нас, и по-хитър, а нищо не блазни поражението по-силно от това, да вървим в разрез с такова признание, приятелю мой, разглезен от взаимноизключващи се качества, разточително търсещ един абсурд, необходим за приучване на душата към търпимост и към придобиване на благодатта да съзерцава вода, която се смее в трапчинките и пуска да летят пеперуди – пеперуди, които творят поезия от всяко живо същество^{*}. Тъкмо лекотата, както росата, съкрушителката на желязото, девицата на времето, е онази, която учи звяра как да свири на флейта./

Недей се примирява с нищо, освен поради тази мъглява причина, не съжалявай за война, която те е довела до зрелост така, както август кара да зреят зърната на нара по склоновете на заграбените планини – защото няма никакъв друг ад, който да те чака. Онова, което ти можеше да направиш, вече трябва да го направиш./

Трябва да защитиш разглобените букви на името си, както котка защитава котенцата си. Трябва да направиш каквото трябва: да защитиш

---

^{*} Аналогия с текста на Корана - глава „Пророците”, знамение 30: „... И сторихме от водата всяко живо същество...” Б. пр.

правото на прозореца да гледа минувачите; и недей да се надсмиваш над себе си, ако не си в състояние да дадеш доказателство – въздухът си е въздух и не се нуждае от свидетелството на кръвта. И не съжالياвай... Не съжالياвай, че когато задряма, си пропуснал да запишеш имената на нашествениците в книгата на пясъка. Мравките разказват, а дъждът заличава. И когато се пробудиш, не съжالياвай, че си сънувал и не си попитал никого: „Ти от пиратите ли си?“, но някой ще те попита: „Ти от пиратите ли си?“ Как тогава ще осигуриш на проникателността свидетелства и пушки, след като в нея има достатъчно дървени рала и глинени гърнета, а в тях – масло, което свети, дори без да го докосне огън *, и Коран, и нанизи чушки и бамя, и кон, който не воюва./

Не упреквай предците си, задето са ти оставили в наследство невинността в погледа към хълмовете, с готовност не да приемеш откровението от едно ниско слязло небе, а да броиш на пръсти звездите. Но откъде ти би могъл да потвърдиш проникателността с доказателство, когато доказателството жадува да открадне проникателността така, както пиратите жадуват за заблуден кораб? Проникателността е беззащитна като газела, прободена с пощада – като теб, като теб сред това поле, отворено за въоръжените археолози, които не спряха да те разпитват: Кой си ти? А ти опипа всичките си органи и рече: Аз съм аз. Кое е доказателството?, попитаха те. Аз съм доказателството, отвърна ти. А те: Това не е достатъчно, трябва ни недостатък. Тогава ти каза: Аз съм съвършенството и недостатъкът. А те рекоха: Кажи, че си камък, за да прекратим разкопките. И ти им каза: Ех, ако момчето беше камък. Ала те не те разбраха./

И те изведоха от полето. Сянката ти обаче не те последва и не те измами. Пригвозди се там, вкамени се, сетне се разделени като стрък сусам – денем зелен, нощем син. Сетне израсна, извиси се като върба – денем зелена, нощем синя / колкото и да си далече, ще си близо / колкото и да те убиват, ще живееш / недей да смяташ, че си мъртъв там / че си жив тук / нищо не доказва нито едното, нито другото освен метафората / метафората, която научи тварите да играят на думи / метафората, която превръща сянката в география / метафората, която ще те събере с името ти / издигни се заедно с твоя народ / по-високо, по-далеко от онова, което наследството от митове е приготвило за мен и теб / напиши сам историята на сърцето си / откакто Адам бил поразен от любов / до Апокалипсиса на твоя народ / напиши сам историята на своята порода / откакто взе назаем от морето неговия ритъм и системата на дишане / докато се завърна жив при мен / сега лежиш пред мен в саван / като рима, недостатъчна за устрема на моите

---

* Аналогия с текста на Корана - глава „Светлината“, знамение 35: „Бог е светлината в небесата и на земята, светлината му е като ниша, в която има светилник, светилникът е в стъкленница, стъкленницата е сякаш сияйна звезда; разпалва се от благословено маслиново дърво, нито източно, ни западно, **маслото му е готово да озарява, дори без да го докосне огън**; светлина върху светлина, Бог напътва към Своята светлина когото пожелае...” Б. пр.

слова към теб / аз съм оплаквачът и оплакваният / хайде, разглоби ме, за да те сглобя / вдигни се, да те вдигна / приближи към мен, да те позная / и от мене се отдалечи, да те позная!

II.

Родихме се заедно наред дървото мелия – нито близнаци, нито съседи, а един в двама или двама в един. Никой от седящите в сянката на черницата не повярва, че ти ще оживееш – толкова много се задавяше и задушаваше от майчиното си мляко. Беше хилав като мимолетно хрумване. Беше хилав като празен ечемичен клас – без зърна. Но март, който е способен да причини кръвопролитие на пространството, има своите макове – братя на кръвта, своето умение да спасява от ранна смърт, която забравяш единствено, за да си спомниш, че животът не е дошъл при теб върху златно или сребърно блюдо, с радост и прелест, а е дошъл срамежливо, като платена наложница, труден и сладък, и със силна съпротива. Но тъкмо продължителното приучване към приветливост прави живота възможен.

Възможна е и хитростта на лисицата – първото от твоите коварни животни, с нейните зелени, по женски съблазнителни очи... Боиш се от тях, а не си достатъчно силен да се отдалечиш – като притегателна сила, която те тласка към желанието да скочиш от висок бряг или в пропаст.

Така от самото начало в теб се поселиха лисичата съблазън и пропастта,

а котешкото любопитство, лишено от предпазливостта на котките, те въвлече в съприкосновение с опасността. И ти пренебрегна близките си, заети да режат на дребно тютюневи листа с остри ножове, взе един от тях, положи върху острието му лявото си коляно и натисна, за да разбереш дали ножът ще направи с меката ти плът онова, което прави с тютюневите листа, и тогава те изненада червената течност. Не изпита болка, докато не извадиха ножа от коляното ти, превързаха раната и те наказаха за безразсъдния опит.

Така видя първата кръв... Твоята кръв, която те научи, че белегът от рана е памет, която не спира да действа, и всеки път, когато го погледнеш, долавяш аромата на златистия тютюн и ямурлука на дядо си, разлюлян от вятъра като палатка. И всеки път, когато докоснеш белега, дочуваш плача на кръвта и изпитваш омраза към кървата... по ръцете и стъпалата на булките, и отвърщаш очи от последния танц на петела, и от агнето-курбан за празника, и не участваш в играта на връстниците си да измъчват птичета / и все сънуваш – до последната фаза от съня, че на ръката ти каца птиче, ти го гушваш, помирисваш го – перцата му ухаят на лято, целуваш го, сетне му проговаряш: Върни се в своя простор, братле! И в съня от следващата нощ то се връща при теб.

Като че ли ти си мое дете, като че ли аз съм твой баща. Баща ти не те е глезил, за да не те хвърлят братята ти в кладенеца на легендата. Поноси ме, както те носих аз, за да видя отдалеч онова синьо, което се лее от всяка далечина и разстоянието го пречиства от всякакъв примес – все пак в легендата има поле, по-просторно от онова, което беше.

Тогава не бях дете, но днес съм, и то в едно сбогуване, което отваря пред миналото време на неправилния глагол и двете крила на вратата на възхвалите: изгубеното пространство и изгубеното време. Не пространството е капанът, защото то се преобразява в образ; в паметта има достатъчно средства за разкрасяване, за да бъде поставено пространството на мястото му – достатъчно, за да бъдат подредени дърветата на вълната на желанието, и не защото то е в нас, дори ние да не сме в него, а защото надеждата е непреодолимата сила на слабия да извършва размяна. А пък в надеждата има достатъчно енергия за изминаване на дългото разстояние от широкото не-пространство до тясното пространство. Колкото до времето, което твърде много закъсняхме да усетим, то е капанът, който ни причаква на ръба на пространството, до което много закъсняхме да достигнем, неспособни на танц върху вододела между началото и края!

Понеси ме, както пеперудите носеха теб, олекнал като тях, чак до началата на светлината, всеки път, щом през пролуките на дървената врата се разсъмваше и струяха летящи цветове, чиито имена ти не знаеше, като небесни хрумвания, разпилени по полета, в които нямаше армия. Там ти се стори, че земята лети и танцува. И тогава се изправи върху една скала, разпери ръце срещу вятъра и отскочи високо, за да полетиш, а пеперудите те обкръжиха като родни сестри и те подкрепиха в летенето... , но без успех. Обаче те въведоха в орбитата на лазура и те научиха да разбираш самотата. Тогава ти се отдалечи от дома, уедини се с дърветата, от чиито имена знаеше само лесните за произнасяне като маслина, рожков, ясен, дъб. А от имената на растенията знаеше само ружа и цикория – с ония люлякови цветчета като цвета на очите на твоята баба.

Там се посели в теб съблазънта на летенето и усамотението. Там ти се опита да се родиш от своя сън, без да си схванал разликата между сън и фантазия. Една вечер се промъкна от своето дървесно уединение до южната порта на дома и повика коня да излезе с теб – той ти се подчини и излезе. Когато се изравни с една висока скала, ти спря възхитителния кон и скочи върху гладък гръб без седло. Той те насочи, както полъхът насочва облак към някой склон, водещ към безкрайна равнина. Ти го пришпори, той откликна и полъхът се превърна във вятър, а ти се опияни: Аз летя, всичко лети. Дърветата, земята, посоките, растенията, вятърът. И това летенето няма друга цел освен сладостта от летенето към неизвестното, докато над неизвестното и над известното се спусна нощта и пространството ослепя. Ти не знаеше, че си паднал. Но конят, който се бе

върнал без малкия си ездач, показва на близките ти мястото на твоето безразсъдство. Превързаха раната на дясната ти вежда, после те наказаха.

А белегът на дясната ти вежда, белегът, видим само за жена, която има опит в разпитването на мъжкото сърце, е памет за пеперуда, която подражава на орел.

И на показалеца на лявата ти ръка има белег. Седяхте с едно малко момиченце като две гълъбчета на два камъка в маслинова градина. Ще си разделя с теб тази ябълка, ѝ каза ти, гледайки я в очите и прокарвайки ръждясалия нож по пръста си, вместо през ябълката. Тя се уплаши от кръвта и избяга, а ти ѝ извика: Вземи цялата ябълка! Раната си пък излекува с шепа пръст, примесена със суха трева.

Не съм те питал, докато растеше пред очите ми, какво те кара да се самонараняваш всеки път, когато отсъстваше от присъствието – дали за да привличаш внимание, или да накараш болката да свиква с миризмата на лук?

Нарекоха те Клетия, а ти даде прозвището клетник на врабчето. То приличаше на теб по напрегнатост и бе твоя противоположност по предпазливост. Но ти обичаше върховното му умение да се изплъзва от ловеца; то нямаше друго гнездо освен хитростта. Ти обичаше в него раздвоението на цвета между пшеницата и светлината и лекотата да лети ту ниско, ту високо с едно размахване на крилата, и ловкостта да върви без страх между хората като доносник, който винаги може да избегне пропускащата хватка на ръката.

Нарекоха те Клетия, защото плачеш и от радост, и от скръб, без някой да може да обясни звука на вятъра в тръстики, които скоро ще се превърнат във флейти. Какво казва флейтата? Бълнуването на вятъра ли носи в това, което носи, или радостта на овчарите, че се е родило още едно агне, или техния страх глутница вълци да не обкръжи стадото овце? Флейтата те влече към далнината и ти заплакваш като човек, който изпреварва бедата. Няма никакъв черен облак на хоризонта / защо плачеш, щом смъртта е далече? / И градината с твоята къща е нависоко, / и верандата е нависоко, / и върбата висока е, / защо ли тогава плачеш, / и Млечният път е ясен, / а пък нощта осветява те от къдрицата чак до петите? / А ти, подчинен на флейтата, тичаш ли тичаш / вълк не вие в нощта срещу жълтата като лимон месечина, / нито призрак излиза от корубата на маслината, за да убие баща ти. / Защо плачеш? / Нима те разплаква страхът ти от радостта? Попитах те, / ала разбрах, че полъхът на нощта към една планина, пробита от флейтата, ще отрони сълза, която роса сме нарекли. / Утре ще стане вълшебна флейтата, / казах, / но ти не ме чу, / още не беше пораснала твоята рана, / недей ме оставя да те търся напразно из долината, / ти не ме чу.

А сега, когато лежиш върху думите самотен, обвит в лилии, зелени и сини, аз осъзнавам нещо, което не бях осъзнал:

Оттук насетне бъдеще
е идното ти минало!

III

Белите букви върху черната дъска притежават достолепието на селска утрин. Тъй, както бавно се налива водата в делва, която не се напълва, те попиват несъвършената форма заедно със звука й чрез страданието на гласните струни и подчинението им пред знака, чрез покорството на гърлото пред онова, което виждат очите.

Когато се приобщи една буква към друга, т.е. един абсурд към друг, мъглявата форма ражда яснотата на някакъв звук, а тази бавна яснота прокарва път за определен смисъл, който има образ, и така три букви стават дом, пет букви се оказват врата. Така инертните букви, които нямат никаква стойност, ако се разделят, строят къща, ако се обединят.

Каква игра! Каква магия. Светът се ражда постепенно от думи. Така училището става игрище за фантазията... И ти се втурваш към него с радостта на човек, комуто е обещан подаръкът на откритието – не само за да научиш урока, а и за да се облегнеш на умението да назоваваш нещата. Всичко далечно се приближава. Всичко затворено се отваря. Ако не сбъркаш, когато пишеш думата река, реката ще потече в тетрадката ти. Небето също ще стане част от личните ти вещи, ако не направиш правописна грешка.

Всичко, до което малките ти ръце не достигат, е собственост на малките ти ръце, ако съумееш да пишеш без грешки. Който напише нещо, то става негова собственост. Ще доловиш аромата на розата от буквата „а” като пъпка, която се разтваря. А вкуса на черницата ще усетиш от две страни: от началната „ч” и от „ц”, разтворена като длан./

Буквите са пред теб – извади ги от тяхната неутралност и си поиграй с тях както завоевател с бълнуването на вселената. Буквите са тревожни, гладни за образ, образът е жаден за смисъл, буквите са празни глинени съдове – напълни ги с безсъницата на първото нашествие. Буквите са безмълвен зов в камъчетата, разпръснати наред смисъла. Потъркай буква о буква – ще се роди звезда, доближи буква до буква – ще чуеш гласа на дъжда, постави буква над буква – ще намериш името си начертано като стълба с малко стъпала./

Всички букви са готови да посрещнат формата-/ същество, което търси опитна ръка да създаде потребност от хармония. Трябва само да наименуваш със собствената си ръка същества, които познаваш отпреди, и същества, които ще те запознаят със себе си впоследствие./

А главната буква „С” те примадва като бакърена синия, достатъчно широка да подслони пълнокръвна луна. Звънти и копнее за каквото и да е изпълване, не се изпълва и не спира да звънти, колкото и да се отдалечи,

колкото и да се отдалечиш. Ще расте в теб и ти ще растеш в нея, тя ще ти вдъхне живот, ще те отдалечи от теб самия – като натрапчива любов, и ще те доближи до другите... С на самките, групата, двойката, сърцевината на „аз” и двете волни крила на „ние”. Главата „Всемилютивия” в Корана ще те подтикне към вярата, съпроводена с песен, и тогава ти ще възлюбиш Бог и ще се изцериш от тревогата на първия въпрос: „Кой е сътворил Бог?”

Ще обикнеш поезията и прищпореният ритъм ще те отнесе в една бяла нощ. Думи пренасят рицари от любовта към войната в защита на кладенец с вода до войната на любовта в защита на една принцеса, отвлечена в земите на джиновете. Разказът е правдив само с триадата рицарство – поезия – любов. Величини, с които в двуборство встъпват мечът и поемата заедно, и победа има само с двете заедно. Племя не е побеждавало без поет, поет не е побеждавал, без да е претърпял крушение в любовта.

Когато вечерните гости се разотидат от приемната на твоя дядо и дядо ти те отнесе да спиш, разказът ще те е подготвил да сънуваш според неговата отворена фантазия: един път ще проследяваш войните на Антара^{*}, друг път – на Ал-Мухалхил^{**}. Ще влизаш в стаи, които не познаваш, при раждането на разказ от разказа в нощите на Шехерезада, които не стигат до край, и ще ставаш част от разказа в един свят с магическа структура, който не прилича на нищо друго около теб.

Така се посели в теб съблазънта на ритъма и разказа.

Тогава ти се отдалечи и скъсаната нишка помежду реалността и фантазията, между разказвана война и видяна война те накара да се слисаш.

Някоя вечер ти видя жените от махалата да сноват енергично напред назад, понесли на главите си торби, пълни с камъни, които трупаха по покривите като боеприпаси, а мъжете – погълнати да заострят върховете на тоягите с пирони. Това пък какво е? Попита и ти казаха: Утре сутрин започва войната между двата големи рода в селото. Ние имаме съюзници от роднините и те имат съюзници... Но ние ще победим. Ти не попита за причината за войната – може би скуката или пък спор за сянката на някое дърво, а може би измислянето на разказ. Но битката, която се проточи от сутринта до вечерта, не доведе до убийство или победа, а отвори вратите на затворите за бойците и затвори вратата на разказите в дома на твоя дядо. И ти трябваше да плачеш от бедността на нощите. И трябваше да довършваш разказите сам, според мярката на сънищата си, без разказвачи и помагачи!

А белите букви върху черната дъска се разпаднаха като изветрял варовик, защото някакъв кошмар те бе придружил до училище: Дали баща ми е умрял? И когато учителят те пита: Какво означава изречението „Изчакай колата, за да пресечеш”, ти му отговаряш разсеяно: Означава ако

* Антара Бен Шаддад (505-601 г.) – доислямски арабски поет и воин. Б. пр.

** Ал-Мухалхил (ум. 531 г.) – доислямски арабски поет и герой. Б. пр.

видиш кола на улицата, да не вървиш по улицата, докато колата свири с клаксона. Какво общо има „пресичам” с „клаксон”? смее се учителят. А ти отвръщаш: Думата „пресичам” не е ли „свирия с клаксон” – нали колата има клаксон. „Пресичам” означава „преминавам”, казва ти с укор той. До ден днешен, шейсет години след тази езикова треска, всеки път, когато прочетеш или чуеш думата „пресичам”, продължаваш да чуваш клаксон. И тайничко се засмиваш на способността на първите грешки да дълбаят върху скала. И се питаш: Кога ще се излекувам от това, да определям цялото чрез частта? Перото не е птицата, дървото не е гората, прагът не е къщата.

Но думите са съществата. Играта ще те омагьоса така, че ще се превърнеш в част от нея. И ще прекараш живота си в защита на правото на играта да те въвлича в главоблъсканицата, а пък ти да я въвличаш в смешката. Четеш и не разбираш онова, което четеш; тогава четеш още повече и се наслаждаваш на способността на думите да бъдат различни от обикновеното. Думите са вълните. Учиш се да плуваш от изкушението на една вълна, която те загръща в пяна. Думите имат ритъма на морето и зова на мъглявото: Нека дойдат при мене, при мене, неизвестното да потърсят – призова те синьото. Късметът и пазачите на брега те спасиха от сигурно скъсване със звука на думите. Ала медузата продължава да те драска, без да преставаш да обичаш морето и без да знаеш, че морето е първоизточникът на ритъма. И как така морето е заключено в четири букви, втората от които тъне в сол? Как стигат буквите за всички тези думи? И как стигат думите, за да обгърнат света?

Растеш бавно и полека. Иска ти се в надпреварата да отскочиш бързо-бързо към утрешния ден, когато ще укротяваш думите, ще създаваш пламенни стихове, тласкан от силата на любовта и дълга да защитаваш племето, и тайнственото неведомо ще се отваря за теб с отварянето на думите към съзнанието, и ти ще бъдеш не играчка, както си мислеше, а вглеждане на видимото в съкровеното, проява на съкровеното във видимото, ти ще бъдеш тях, те ще бъдат ти и няма да можеш да отграничиш казващия от казаното. Ще наречеш морето преобърнато небе, ще наречеш кладенеца амфора за предпазване на звука от игрите на вятъра, ще наречеш небето море, окачено по облаците.

Има нещо, облечено в тайнственост – не може нито да се помирише, нито да се докосне, нито да се вкуси, нито да се види – то превръща детството в шесто чувство; така те нарекоха мечтател, задето все прикачваше на думите крила, невидими за възрастните, и се заяждаше с тайнственото, и стоеше встрани...

Хайде, изправи се от това бяло...

Стани отново дете / На поезия научи ме / Научи ме на ритъма на морето / И възвърни на думите първичната им невинност / Роди ме от житено зрънце, не от рана, роди ме / Възвърни ме, за да те прегърна върху

тревата, допреди смисъла / чу ли ме: допреди смисъла / Дърветата клонести крачеха заедно с нас като дървета, не като смисъл / Гола луната клонеше към нас / като луна, / не като сребърно блюдо за смисъла / Стани отново дете / На поезия научи ме / Научи ме на ритъма на морето / И за ръка улови ме / за да прекосим вододела между нощта и утрото заедно / И да научим първата дума заедно / И да направим тайно гнездо на врабчето: / нашия трети брат / Стани отново дете, за да видя лицето си в твоето огледало / Ти аз ли си? / Аз ти ли съм? / И на поезия научи ме, та да те оплача в елегия сега, сега, сега / както ти ме оплакваш!

IV.

Над тази долина има за теб нощ, спусни се по-бързо от подплашена яребица. Въздухът е неподвижен, перце не помръдва, няма по-ясен знак за това твое заминаване от един гарван, който съпровожда бежанците до границите на нощта. /

За теб има нощ, за нас и за теб няма пребиваване оттук нататък под маслиновите дървета, нито път извън тъмната сянка, хвърляна от каруци, които чуваме, без да виждаме. Нощта е високоговорители. Нощта е барабан на ехото. За теб има крещяща нощ – затова ти замълчи. Твоето мъничко име и имената на всички нас се готвят за излитане към безразборните си съдби в хаоса на Битието.

Събуждат те от твоето собствено време, казват ти: Порасни заедно с нас сега, във времето на кервана, тичай заедно с нас, да не те изяде вълкът. Нямаме време да се сбогуваме с нищо горещо. Остави остатъка от съня си да си спи на отворен прозорец, та да те настигне, когато се събуди в синята зора. Сънят е този, който намира сънуващите, сънуващият трябва просто да си спомни. /

Излез заедно с нас в тая нощ, лишена от милост. По-късно ще научиш как складираме планетите в шкафа на паметта и как компенсираме загубата със силата на фразата и тя побеждава. А сега недей да гледаш към звездата, за да не те отвлече и да се загубиш. Вкопчи се в полата на майка си... – единствения знак, че Земята тича босонога, и недей да плачеш като малкото си братче, родено тия дни, та плачът да не поведе войниците в нашата посока, захвърлена във въздуха както се случи.

Никой няма да има сили да скрие от теб болката – тя е видима, осезаема, чува се – като оглушително счупване на пространството. И ето, че ти заедно с нас виждаш болката, която ни открадва всичко наведнъж и незабелязано се измъква от нас като острие на нож, и сяда насреща ни да злорадства – на отсрещния бряг на една река, която беше препятствие, а се превърна в каменна дума. Болката разговаря с нас отдалече и вие като дива самка: Елате при мен, елате! А ние нито отиваме, нито се връщаме.

Все още нямахме нужда от митове, но онова, което е ставало в тях, става сега с нас... В този смачкан под веригите на танковете ден. Кой ще разкаже историята за нас, които вървим по тази нощ, прогонени и от пространството, и от мита, не намерил сред нас нито един, който да свидетелства, че престъплението не е извършено. И ако ние не сме ние, те не са те. Но спецификата е специфика – претекст за крадеца.

Не гледай на себе си според това, което се пише за теб. Не търси в себе си ханаанеца, за да докажеш, че съществуващ. А дръж тази своя реалност, това свое име, научи се как да напишеш своето доказателство. Ти, а не твоят призрак, си прокуденият в тази нощ.

За теб има нощ. А житото има бащи – те са твоите бащи, и домовете имат строители – твоите деди, а ранната рана в теб има вик, който си ти, не някое друго дете е било улучено неволно от стрелата на цинична богиня. Така ти ще пишеш за история, не за мит, а жените на солта няма да има защо да свидетелстват ни срещу теб, ни в твоя полза... Можеш да се опреш на богове от митовете като прикрита памет, за да защитиш поезията от надмощието на армията над ритъма и над историята на житото, а времето да защитиш от хегемонията на настоящето... В многобройността на боговете има за теб известен дял възможна справедливост, в това минало има за теб дял от детство, което не иска да остарява бързо и без помъдряване. Твърдо установено е обаче, че твоето име е името на земята./

Земята нямаше по-красива женственост от ханаанките, плувачи в равнината и по хълма, обкичени с макове, циклами, мащерка, нарцис, надвесен над водата с достолепието на принц. /

Ханаанките, ханаанките, горди с поривите на пролетта, чувствени, излизачи от изцвилването на риеси с копита кобили и от готовността на флейтите да се вкопчат в началото на земята, побягнало от хълбока към ручей, които пасат между нозете им. /

Тук името има звън на сребро и неточен удар от копие по хълбоците на ханаанките, предупредени да окачат земята чрез буквите от азбуката по рогата на елените. /

Тук името няма курбан от живия за мъртвия, нито прошка от мъртвия за живия. Ханаанките, подмамани от лайката, извадиха земята от нейното усамотение сред пещерите в къщи под формата на каменен ритъм./

Пред морето ние бяхме свидетели на първите ябълки за заминаването от един рай в друг, бяхме войници без свое оръжие, ако не се смятат царевичните стръкове и великата сила на житото./

Видяхме как сянката се раззеленява и почервенява от слънцето на Йерихон, как побелява от мекотата на нашия горещ поздрав, нашия земеделски поздрав, който върви лекичко между нашия първи огън и откъснатото се от нашите вербални послания.

От вятър на вятър. /

Нашият поздрав, разстлан като вечното синьо над тая земя, да покрие нейната женска рана със смокинов лист и с вълна от овцете, побягнали без звънци към водата на изворите. /

Нашият поздрав, открит като издайническият мирис на зрели плодове в сватбените нощи. /

Умийте се, ханаанки, с вода, светлина и дива мента, за да се изпълни пространството с женственост, която подтичва подир козето стадо.

Пиперът също се налива като виме на овца и свидетелства за мира на радостта, и разпалва бедрата, опръскани с лепкавото мляко на гроздето. /

И после плувайте, ханаанки, плувайте в нагорещената светлина, дордето от поемата на някакъв поет прелее наследията на чистата вода преди нашествието... Поет, който не се е родил наред това преселение, а е бил роден извечно, откакто Адам срещнал Ева, за да прекара тая вечност. Поет, който както и предците му се е родил единствено на тази земя, наречена на вас – Ханаан, кървяща от бодлите на розите, които вие сте посадили.

Нямахме нужда от митове, освен за да обясним връзката между луната и месечния цикъл и между слънцето и цикличността на сезоните, и да добавим магия към словото в дългите зимни нощи, и да приучим зверовете да се подчиняват на мелодията.

Научи наизуст тази нощ на болката. Че можеш да бъдеш и разказвачът, и разказът, и разказаното; та не забравяй този тесен криволичещ път, който отнася теб и ти отнасяш него към заядливиото неизвестно, което ще хвърли и теб, и ближните ти в съмнение.

И ти ще попиташ: „Какво означава думата „бежанец“?”

Ще кажат: „Онзи, който е бил изтръгнат от земята на отечеството.”

И ще попиташ: „Какво означава „отечество“?”

Ще кажат: „Това е къщата, черницата, кокошарникът, пчелният кошер, ароматът на хляб, първото небе.”

И ще попиташ: „Една дума от девет букви достатъчно широка ли е за цялото това съдържание..., щом е тясна за нас?”

И бързо ще пораснеш в ритъма на големите думи, на границата между един рухващ свят зад теб и един все още неоформен свят пред теб... Свят, хвърлен като заблуден зар в игра на покер. Ще се питаш: Кой съм аз? И няма да знаеш как да се представиш. Все още си малък за такъв въпрос, който оставя философите в изумление. Но тежкият въпрос за идентичността е принудил и пеперудата да се откаже от летене.

Уединяваш се в отдалечен ъгъл на една изоставена скала над ливанското море. Плачеш като малък принц, когото са свалили от трона на детството, преди да са му преподали знанието на постепенното съзряване и необходимия урок по география, за да узнае разстоянието между „тук” и „там”.

Море, море... И не успяваш да съставиш удовлетворителен призив. Ала буквата „р“ подготвя гърлото за пресипналостта на солта: Море, море! И заплакваш, а мъничко от солта, която се изкачва към очите, се разтапя и посоката на призива се прояснява: Море, море... Отнеси ме там.

Към теб приближава бяла птица, морска, магическа птица, каца кротко край теб, кротко те обгръща с криле, поема те, сякаш си едно от нейните пиленца, после полита и лети ниско, а ти не знаеш дали си птицата, или пък си някое от нейните качества. Летите двамата по протежение на крайбрежието – извиващо се, преливащо от синьо в зелено. И кацате безболезнено в двора на къщата, застанала като майка на хълма. Прозорецът е още отворен. Бялата птица разперва кротко криле над леглото ти и ти заспиваш леко, сякаш върху облаче. Но изведнъж те събуждат гръмки гласове: Какво правиш тук, глупаво момче? Откъде накъде ще спиш в такава нощ върху тая безлюдна скала на брега на морето? Нямах ли дом, нямах ли семейство?

Тогава осъзнаваш, че сънуваш. /

Имах сън, изпреварващ стиха, многоцветен,
имаш зов, изпреварващ ритъма на морето,
сякаш тая нощ
е уединението на Твореца с творението:
отсега нататък бъди господар на своите качества,
сине, ти имаш сън,
следвай съня, колкото нощ ти е дадена! И бъди едно от качества
на съня,
сънувай – и ще намериш рая, където си му е мястото!

V.

Тъмнина, тъмнина, тъмнина. Спасение за цвета от тълкуване; фантазия, която дарява на Ал-Аша* убягналите му дялове от правописа; равенство, което накланя везната на грешката. Ако в нощта нас ни нямаше, ловците на призраци щяха да се завърнат в казармите си разочаровани. Ако в нощта тях ги нямаше, ние щяхме да се завърнем по домовете си живи и здрави.

Дърветата са черни, слепи, безименни, безсенчести. Във всеки камък има някаква тайна. Сякаш смъртта, която ти не бе виждал преди, залага капаните си със строго секретна хитрост. Какво ще правиш в тая пълна празнота, ако го няма той мъничък керван? От коя страна ще се спасяваш и какво ще правиш със своето спасение? Къде ще го отнесеш, като не знаеш никакъв път?

---

* Кайс Ал-Аша (530 – ок. 629) – доислямски арабски поет . Б. пр.

Не си мислил за своята смърт, още си малък за такъв опит – още не си осъзнал, че и малките могат да умират. Но как да продължиш самичък към един живот, който не познаваш и не знаеш къде е мястото му? Разплака те някаква вероятност, която излива безпощадно върху теб едно непосилно тежко небе. И ти разказва безмилостно края на една история за вечно лутане в дива нощ, надвиснала над две мулета и скалист път, и трафикант на носталгия, повел петима завръщащи се обратно по собствените си стъпки.

И ще разкажеш на някой никой, който има отчетливи черти: В онзи момент нямахме друг враг, освен светлината и звука. В онази нощ нямахме друг съюзник освен късмета; сподавеният глас на страха те облива: Не кашляй, момче – кашлицата упътва смъртта към нейната цел. Не пали клечка кибрит, татко – в проблясъка на твоето огънче има примамка за огъня на пушките.

Стори ти се сякаш тази нощ е просторната шатра на смъртта, а пък ти вървиш, пълзиш или подскачаш като щурец из вълчата пустош, където пътник не се мярка. Стори ти се сякаш светлината, идеща от блуждаеща звезда или от далечен автомобил, е един от тайните съгледвачи на господаря на тази пустош. И ако отдалече се появи светлината, ти трябва да се преобразиш на ниско дръвче или малка скала и да сдържиш дъха си, за да не те чуе издайническата светлина.

И ще ми разкажеш, когато се науча да пиша, или ще разкажеш на някой никой как там, в онази нощ, си намери пипала за приемане на далечни послания, как се научи на пребиваване в приключението, как се изгори на въглена на диадите, воюва в името на това, едната противоположност да понесе другата, избегна да определиш антитезата с антитеза – защото не всяка антитеза на грешка е непременно правилна. И отечеството невинаги е ден. И изгнанието невинаги е нощ...

Тъмнина съединява елементите в пещерата на битието, празно откъм образи. Прелива неведомото, носено от воя на вълците и шепота на кървящата трева. Правиш крачка върху черни мисли и крачка върху нощна скала. Скритом се питаш кое прави тъмнината твърда, кое прави живота труден. Копнееш за дъжд на юг, за дъжд, който ще размие това огромно всемирно море, и изричаш: Ако беше завалял дъжд над нас през онази нощ, тъмнината щеше да се размие и щяхме да видим своите стъпки и пътя, и мирисът на дъжда щеше да ни отведе до дървото, което е израснало в отсъствието и високите му клони са влезли в стаите.

Но един солен шепот ти нарежда да залегнеш по корем на земята. „Хиена”, ти казват, сочейки светлините на кола в далечината, и не ти позволяват да попиташ: Хиената кара ли кола? Ти още не познаваше метафората и не знаеше, че „хиените” са „граничната полиция”. Защото смятаха, че хиена е по-милостиво за такива на твоите години. Тя не носи пушка и не познава аргументирането в спор. И за да се спасиш от нея е

достатъчно да скриеш страха си в джоба си и с походката си да се престориш, че не ти пука. Светлината се отдалечава, страхът се увеличава, вървиш с двете мулета, семейството и трафиканта на носталгия в правилната посока на тъмнината.

Аз, разказвачът, а не ти, ти припомням сега за глашатая в едно село, който заставаше на покрива на една къща и викаше: Хиената дойде. И десетки такива като теб се втурваха към селската пещера, докато войниците не се върнат от акцията си за претърсване за „промъкнали се” в селото си възвращенци. Онова село, изваяно в полите на планината, с къщи от по три стени. А четвъртата – гърбът на планината. Къщи, дето, погледнеш ли ги отдолу, откъм лозята, ще видиш платно, нарисувано от сляп художник опипом и набързо, канара върху канара, и забравил да го напръска леко с благодатта на цвета, боейки се да не прогледне изведнъж за това, което са натворили ръцете му. Колкото до прозорците, те гледат в една посока: към хиената!

Там, от следите на разрушителната катастрофа ан-Накба*, ти научи какво ще те накара да намразиш втората половина от детството. Един единствен вълнен пуловер с изтекла годност не стига, за да завържеш приятелство със зимата. Ще търсиш топлина в разказа, ще бягаш от онова, в което си, към един измислен свят, написан с мастило върху хартия. Песните ще слушаш само от радиото на съседите. Мечтите – за тях няма да намериш достатъчно място в една къща от глина, построена набързо като кокошарник, в която са натъпкани седмина мечтатели, никой от които не се обръща към другите по име, откакто името се превърна в цифра. Говоренето – изсъхнали знаци, които си разменяте при крайна необходимост, като например да изгубиш съзнание от недохранване и да те лекуват с рибено масло... дар от цивилизования свят за ония, които са били изхвърлени от домовете си. Пиеш го по принуда, така, както принуждаваш болката да крие гласа си в претенции за доброволност.

Спомняш си режещия вкус на меда, който дядо ти те принуждаваше да ядеш, а ти отказваше и побягваше от гледката на баба си, която слагаше на лицето си ситото, за да се предпази от ужилванията на пчелите и със смела ръка да събере меда. Всичко тук е доказателство за загубата и недостига. Всичко тук е болезнено сравнение с онова, което беше там. А онова, което те наранява най-много, е, че „там” е близо до „тук”. Съсед, на когото е забранено да отидеш на гости. Гледаш отстрани собствения си живот, продължаван от преселници от Йемен, без да се намесваш в онова, което те правят с него – тяхно е божественото право, а ти си случайният бежанец.

---

* Така палестинците наричат разделянето на Палестина на две през 1948, станало причина за прогонването на 750 хил. палестинци от родните им места и превръщането им в бежанци, както и за окупирането на значителна част от териториите, предназначени за арабската държава, и пълното унищожаване на 530 палестински селища, намиращи се там. Б. пр.

И когато казваш на близните си: Никога през живота си не съм вкусвал нищо по-противно от рибено масло, възрастните ти се подиграват: Ама и ти, седемгодишният, ли имаш живот... Спомени имаш ли? Да, казваш ти. И това е разликата. Миналото се роди изведнъж, като гъба. Вече имаш минало, което ти изглежда далечно. Далеч е и къщата, в която то живее самичко. Миналото се роди от отсъствието. Миналото те вика с всичко, което има под ръка – жълтите кактусови цветове по някакъв път, който се изкачва по хълмовете, мириса на носталгия, приличен на мирис на печени в огнищата жълди, ямурлука на дядо ти, кафяв като тютюна, намокрен с вода, пулсиращ като приятелска борба между мъдростта и абсурда. Миналото се роди като бозки на кучка, която ей сега ще се окучи; поради твоя страх от утрешния ден миналото се роди цялостно, готово да отвлече булката на коня на разказа. От цялата нищета, в която си ти и която е в теб – нищетата на настоящето, гладно за определяне на идентичността..., се роди миналото.

И сякаш бълнуваш: Отдалеченото е блаженото. И блаженото е отдалеченото. Ще направя от нощта антимонон, за да си върна благоденствието на миналото и с него да лекувам оная треска, която тресе земята, разклонена в мен като палма. Бълнувам и зная, че бълнувам, в бълнуването е скрито съзнанието на болния за неговото видение, защото то е най-благородната степен на болката.

Лекарят ще каже още веднъж: Той страда от лошо хранене, да не би да е престанал да приема рибено масло? В никакъв случай, но той си спомня неща, непоносими за дете на неговите години. Мечтае да бъде пеперуда – пеперудите имат ли спомени? Пеперудите са спомените на ония, които умеят да пеят край извора, а той пял ли е? Още е малък, как би могъл да търкаля словото върху платформа от пясък? Той страда от лошо настояще, затова вземете го в утрешния ден.

Не разполагаме нито с хитрост, нито с утрешен ден – казаха – и в това положение сме вързани с твърдо установени съдби и ни теглят от пропаст към пропаст. Купуваме вода от кладенците на съседите, вземаме хляб на вересия от щедростта на камъните. И живеем, ако изобщо живеем, в някакво минало-пеленаче, посято в ниви, които са били наши в продължение на стотици години допреди малко... Допреди да втаса тестото и да изстинат джезветата с кафе. За един злополучен час историята влезе като дързък крадец през вратата и настоящето излезе през прозореца. С едно или две кланета името на земята – на нашата земя – се превърна в друго име. Реалността стана идея, а историята се превърна в памет. Митът извършва нашествие, нашествието приписва всичко на волята на Бог, който обещал и не нарушил обета. Те написаха своята версия: „Ние се върнахме.” Те написаха и нашата версия: „Те се върнаха в пустинята.” И ни призоваха на съд: „Защо сте се родили тук?” Тогава ние казахме: „Защо Адам се е родил в рая?”

Спомни си – за да пораснеш – себе си отпреди пепелта,
спомни си, спомни си
своите десет пръста, на обувките привичността,
спомни си как изглежда лицето ти,
привичността на мъглата през есента,
спомни си заедно с името си и майка си,
и привичността на буквите от а до я,
спомни си земята си, привичността на небето,
спомни си, спомни си!

VI

Ти оживя, защото една Божествена ръка те пренесе от окоето на бурята в някаква неразорана долина. И ти заживя на кота нула или под и над нея. Заживя с непокорно сърце и обърнат до крайна степен към онова, което причинява болка и превръща болката в институция, и към връщащото се ехо от камбани, които поставят пространството на прага на пътуването: Оттук минаха циганките, заразени с треската на танца и съблазънта. Окачиха шалварите си по клоните на дърветата и облякоха голотата, преоблечена в изящността на движението. Единствено фантазията трябва да прозре скандалността на голотата зад вярата на изкуството в собствената му същност, отказваща изява. Циганките, които умеят да впръскват светкавици в костите на зрителите – именно те са способните да покрият голотата със светлина, грейнала от женска гръд, от която се процеждат мехурчета смееща се вода.

...

У всяко дете има циганка. У всяка циганка – импровизирано пътуване. Във всяко пътуване – разказ, който бива разказан, едва след като споменът прехвърли възрастта на срама у неговите герои. Заради това ли ти носеше циганите със себе си всеки път, когато пространството се разделяше със своето време, и всеки път, когато пространството биваше прокудено в своите обитатели, търсеци него в остатъка от аромати – доказателство за сетивността на духа? Заради това ли търсеше у странните жени хаоса на тялото в страстта на циганките, танцуващи по въжетата на вятъра, и съпровождаше изчистения от разкрасяване смисъл в любовта чак до края на абсурда?

И оживя, защото една Божествена ръка те спаси от инцидент. Живееше навсякъде като пътник в чакалнята на летище, което те изпраща като пратка въздушна поща до летище... , транзитно, транзитно между смесването на „тук“ с „там“, и като гост, освободен от задълженията да се уверява в каквото и да било. Така преминаха и циганките през полето на

твоите далечни дни, по своя прокуден път от Индия към онова в неясните страхове, което отговаря на сетивото скиталчество, без географски карти и документи за самоличност... красиви, окаяни, танцуващи без повод, ако изключим онова нещо в кипналата кръв, което се родее с ритъма. Те, те са ято палатки, които прелитат към приключение, в което може би ще намерят прехрана, която да им е под ръка. И няма да се сбогуват с нищо, за да не се натъжат, защото тъгата е професия, неподходяща за тях – те са си тъжни, откакто са се родили. Те танцуват, за да не умрат. Изоставят вчерашния ден зад себе си, сякаш е шепа пепел от временно огнище. И не мислят за утрешния, за да не помрачи очакването чистотата на импровизацията. Днешният, днешният ден е цялото време. /

И така, пази се от пътя на циганките, защото той не води към никоя цел.

Ти оживя, защото много от заблудените куршуми минаха между ръцете и краката ти, без да те улучат в сърцето, нито пък заблуден камък ти разби главата. Оживя, защото шофьорът на камиона в последния момент обърна внимание, че някакво момче пици между задницата на камиона и стената, до която се е допряла. Оживя, защото шофьорът на една кола видя в мрака бяла риза да стои край улицата, спаси те от опасностите на нощта и те върна на ближните ти, заети да съкращават един по един вариантите върху жаравата на страха. Оживя, защото лунната светлина прониза водата и освети остри зъбери, които те убедиха, че смъртта ще бъде болезнена, ако скочиш от оная скала в морето, водите на вечността не стават за плуване.

Оживя, без да знаеш как да отправиш прости думи на благодарност: Слава на Живота, слава. И твърде късно запита: Колко пъти съм умирам, без да забележа? И всеки път, когато умираше и забелязваше, поглъщаше живота като слива, защото няма много време за страх от неизвестното, щом като животът, който е жена, нехае за мъртвите, заета да подновява младостта, разврата и благочестивостта си пред очите на злочестите.

Седиш в ресторанта на летището, в един отдалечен ъгъл, и разсъждаваш за смисъла на пътуването: Отивам ли или се връщам. Никой не ме чака на отиване и никаква причина не ме зове да се върна. Имам повече от едно име, повече от една дата на раждане в паспорти с достолепни подвързии, червени, сини, зелени. Аз съм свободен в това пътуващо стълпотворение, надежден съм – като стоките в безмитните магазинчета, и охраняван от електронните системи за предупреждение. Никой не ме пита „Кой си ти”, никой не обръща внимание на моята препъваща се походка, нито на скъсаното копче на палтото ми или мазното петно на ризата ми. Като че ли съм избягал герой от някой роман – от ония, които са изложени на щанда за вестници – избягал и от автора, и от читателя, и от продавача. И аз мога да добавям и да задрасквам, да поправам и да заменям, да убивам и да бъда убит, да вървя, да седя, да

летя, да стана каквото поискам, да обичам и да мразя, да се издигам и да се спускам, да падам от планинските върхове и да не ме поразят нищо лошо, защото не посягам на авторските права и имам за съдбините – имам предвид собствените си съдбини – различна гледна точка. /

Никой на летището не ти забрани да прекалиш с нарушаването на авторската дисциплина и ти взе на воля да удриш с чука на ведомото по железото на неведомото, така че се разлетяха искрите на възможното от някаква фантазия, която всеки път, щом ѝ станеше тясно между стените, засияваше като счупен кристал в алегорията на затворника. И ти видя себе си на следващото летище като персони нон грата заради това, че документите не съдържаха достатъчно познание за връзката между географията и нейните имена: Онзи, който е роден в страна, която не съществува..., той също не съществува. А кажеш ли алегорично, че си отникъде, ти се отговаря: Няма място за това „никъде”. А ако му кажеш – на паспортния служител: Никъде е изгнанието, той ти отвърща: Ние нямаме време за риторика... Ако обичаш риториката, върви в друго никъде. /

И се виждаш на трето, четвърто, десето летище как обясняваш на безразлични чиновници един урок от най-новата история за народа на Катастрофата – ан-Накба, разпилян между изгнанията и окупацията, без те да те разберат и без да ти дадат разрешение за влизане. Виждаш себе си на дълга кинолента, в която спокойно разказваш какво се е случило на твоите близки с откраднати езици и на пшеницата, къщата, доказателството..., откакто върху тях се стовари огромният булдозер на историята, помете ги и изравни мястото така, че да бъде по мярка на един мит, въоръжен до зъби с оръжие и святост. Който не е бил в мита тогава, няма да бъде и сега. И се питаш: Нима има свят палач? И се виждаш да продължаваш с живота, който ти е отреден, без историци и автори, на летището, претърпано със забързани към своите търговски и любовни срещи. /

А ти, опразнен от среща или сбогуване, седиш на коженото кресло и спиш. Събуждаш се, защото забързан пътник се спъва в теб и се извинява, без да те погледне. Отиваш в тоалетната, изпираш бельото и чорапите си, избръсваш се, после се отправяш към кафенето, за да изпиеш чаша кафе и да потърсиш във вестниците последните новини за теб самия: Има ли страна, която да ме приеме? В тях, във вестниците, не намираш друго освен подробни новини за войни, земетресения, наводнения. Може би Бог се гневи на онова, което хората правят със земята! Може би земята е бременна с Апокалипсиса?

Какво означава човек да живее на летище? Мислите ти се реят: Ако бях на мое място, бих написал ода за свободата си на летището: Свободни сме аз и мухата / сестра ми мухата е нежна към мен / каца на моето рамо и на ръката / и ми напомня за писане / после отлита. Аз пък един ред написвам: Летището – сякаш то е страната за онзи, който си няма страна. /

След малко се връща мухата / да заличи рутината, после лети и лети, и лети, / и на никого аз да говоря не мога. / Къде е сестра ми мухата, къде съм аз?

Виждаш себе си на филмова лента как си се втренчил в една жена, седнала в отсрещния ъгъл на кафенето. Когато тя те вижда и ти я виждаш, се правиш на зает да почистиш от ризата си една капка вино, изпаднала като блудна дума от фраза, която ти си щял да й кажеш, ако тя е с теб: Тази твоя красота ми е много – като небе, повдигни малко небето, за да мога да говоря. Вдигаш очите си от чинията с гореща супа и я виждаш да те гледа, но скоро тя се прави на заета да поръсва със сол яденето си, докато светлината трепти върху нея, и тогава ти я заговаряш в себе си: Ако и ти като мен беше с наложена забрана за излизане, ако беше като мен! Усещаш, че си я поставил в неудобно положение, и се престорваш, че говориш със сервитьора: Не, извинете. Бисерче пот проблясва на шията ѝ, повдигната за поздрав, а ти ѝ казваш в себе си: Ако бях с теб, щях да близна капчицата пот. Желанието е очевидно, ясно като чинията, като вилицата, лъжицата и ножа, като каната с вода, като чаршафа и като краката на масата. Въздухът е напарфюмиран. Двата погледа се срещат, усещат неудобство и се разделят. Тя отпива глътка от чашата с вино, в която се е разтворил бисерът. А ти усещаш, че тя е чула плача на кита в един дълбок океан – иначе какво я потапя в това сгъстено мълчание? В себе си ѝ казваш: Ако обявят, че на летището ще се взриви бомба, недей да вярваш... Защото именно аз пуснах този слух, за да се доближа до теб и да ти кажа, че тъкмо аз, и никой друг, съм пуснал този слух. Струва ти се, че тя се поуспокои, вдигна за теб тост с бисерни отблясъци, от върховете на пръстите ѝ се процеди струйка желание и предизвика електрически импулс в гръбначния ти стълб, разтърси те тръпка... Ти обезумя, простена, мирис на манго се издигна от тайна постеля, висяща във въздуха, далечни цигулки проплакаха и струните им се отпуснаха в края на буйството. /

Не погледна към нея, понеже знаеше, че тя гледа към теб и не те вижда, а мъглата се спусна тъмна над твоята маса, клатушкаща се от многото натрупани върху нея инструменти за тълкуване и бели листа, за които двайсет автори няма да стигнат, за да ги изпълнят с алегии. Не сервитьорът, а тя те потупа по безсъзнанието и рече: Вкусно ли ти беше яденето? А на теб?, попита я ти, тогава тя каза: Щастлива съм, че те срещнах... Помниш ли ме? Човек може да изгуби паметта си по летищата, отвърна ти. Тогава тя каза: Сбогом! Не погледна към нея, докато тя се отдалечаваше, защото не искаш да гледаш прокудата как потропва с високи токчета по мрамора на катедралите и буди в телата на цигулките сласт към заминаването. Ала си я спомни, когато се прокрадна дрямката – така, както изтръпването от виното се прокрадна в тялото ти, започвайки от коленете та чак до онова място в дебрите на тялото, което не си

спомняш. Колкото до името ѝ, ще го узнаеш утре край друга маса на друго летище!

VII.

Затворът е концентрат. Няма човек, който да е престоял в него и една нощ, без да е тренирал гърлото си за нещо като пеене – това е достъпният начин за опитомяване на самотата и съхраняване достойнството на болката. Да чуеш пресипналия си глас означава, че другият у теб е дошъл да ти прави компания и ти доверява като тайни собствените ти лични новини в едно помещение, което колкото по-тясно е самото то, толкова повече се разширява онова, което е отвъд него, и прегръща света със страст за помирение. /

Когато пееш, ти пееш, не за да си поделиш нощта с някого. Нито за да отмерваш ритъма на едно време, което няма нито ритъм, нито знак; ти пееш, защото килията те примамва да побеседваш с външния свят – онова, което не ти достига за съвършенството на самотата: нивята идват при теб с шумоленето на златните класове. Слънцето изпълва сърцето ти със светлината на портокалите. При теб идват цветята от склоновете – разпилени като косите на вироглава девойка. И ароматът на кафе, заредено с буйството на кардамона, идва при теб. Като че ли преди ти не си обръщал внимание на простора и спокойствието извън теб... и на възторга от природата, който ти е липсвал.

И така, както е в стиховете и на смрачаване, мъглявостта празнува яснотата, защото някакъв таен източник изпраща лъчите си към посоките и думите и лишава тъмнината от непреходността на качествата ѝ. На гости ти идват малките спомени – стада кози и елени, подскачащи като шишарки по планински път. Във всяка песен има по една девойка, която чака на автобусна спирка или веранда. На всяка веранда има развяваща се кърпа и гълъб, който се чувства сигурно.

А ти – в повече /
си населен като жилищна сграда с качващи се по стълбите и слизачи на улицата, населен си с кухненски уреди, перални, съпружески спорове кой е най-добрият начин за белене на картофи и пържене на риба. Лека болка в стомаха, последвана от метафизична болка: Ангелите хващат ли хрема?

А ти – в по-малко /
не можеш да влезеш в новия ден без баня, бръснене, вестник и чаша кафе. Размерът на земята тук е два квадратни метра, които имат постоянно заключена желязна врата. Звучите от груби обувки ти донасят супата от леща, сварена заедно с червеите, и ти осъзнаваш, че нов ден е дошъл на гости на света. Но не броиш дните, защото в килията ти няма зърна от броеница, нито камъчета за новия календар. И не знаеш дали е избухнала

нова война, дали старата война е свършила. И не знаеш твоите дрехи ли са престанали да излъчват миризмата си, или обонянието ти се е повредило.

Значи няма нищо ново. Нищо ново в този твърд разрив с времето. Няма нищо ново, освен твоето старо, което пълзи от теб и към теб, неумело превръщайки последователно идея и образ в аргументи за твоето спокойствие, което ти е абсолютно необходимо за нормалното дишане в развален въздух. Нищо не зависи от знака на сърцето, което ти повеляваше, а ти се подчиняваше – повеляваше ти да се бунтуваш и ти се бунтуваше, отвеждаше те до най-отдалечената пустош в преследването на яребиците и до най-ожесточените думите в грубостта на сатирата.

Колко спокоен си ти, за да кажеш: Сатирата е превъзходството на езика, способно да се противопостави на канарите всеки път, когато славеите престанат да пеят и нечистокръвна кобила се остави да бъде съблазнена от магаре. Сатирата е победено рицарство, което компенсира дефицита в самосравнението със способност чрез издигане съчинението на победения до нивото на трона, но тя, сатирата, весели гневната тълпа и измъчва победителя с шумотевицата на момчетията, които го преследват със звуците на ламарини и ругатни и не му позволяват да увенчае победата с веселие.

А ти – приблизително ти /
не си нито затворник, нито свободен. Защото затворът е концентрат. Няма човек, който да е престоял в него и една нощ, без да е прекарал цялата нощ да разтрива мускулите на свободата, схванати от толкова много будуване нощем по тротоарите – боса, гола и гладна. А ето, ти я прегръщаш от всички страни – свободен, освободил се от бремето на доказателството. Тя е толкова малка, толкова проста, толкова бързо откликва на действието на миража. И в теб е тя, в обсега на ръката ти, с която удряш по стените на килията: в това, че заимстваш поука от птицата, в изливането на дъжда, в повеея на вятъра, в изсмиването на светлината над един забравен камък, в гордостта на един просяк, който укорява своите благодетели, ако проявят скъперничество, и в един неравностоен диалог с твоя надзирател, когато му казваш:

Ти си губещият, не аз – който живее, лишавайки другото от светлина, сам потъва в мрака на сянката си. И няма да се освободиш от мен, освен ако моята свобода не прояви прекалено великодушие, като например да те научи на мир и да те отведе до твоята къща. Ти, не аз, си уплашеният от онова, което прави с мен килията, ти си пазачът на моя сън, на моите сънища, на моите бълувания, минирани със знаци. За мен – съновиденията, за теб – кулата, тежката връзка с ключове, пушката, насочена в един призрак. За мен – дрямката с копринен характер и допир, за теб – будуването над мен, та да не би моята дрямка да издърпа твоето

оръжие от ръцете ти, преди да мигнеш с око.* Сънят е моят занаят, а твоят занаят е подслушването – напразно – на недружелюбен разговор между мен и моята свобода. /

Надзирателят не те чува, не вижда как го игнорираш и влизаш в себе си така, както чужденец влиза в кафене на тротоара. Ти не обичаше кафенетата и нощните заведения, както се говореше за теб. Кафенето е изпълването на романиста с любопитството на текста, зажаднял за наблюдение на съдби. Кафето е изпразването на времето от съпътстващата съществуваща скука в чаши с клюка. А суката е срамота както пламенната страст, когато е не на място. Кафенето е подходящ капан за улавяне на мисли, забравени от притежателите си заедно с бакшиша по масите, и неточни цитати на интелектуални заглавия, приличащи на ястия за бързо хранене.

Но сега ти изпитваш горещо желание от килията да отидеш в кафенето. Ще седнеш сам с една чашка кафе и вестник, който може да прочетеш и да забравиш какво си прочел. А може и да не прочетеш и да си спомняш какво не си прочел. Но той е хартиена завеса за погледи крадешком към другите: към една госпожа, която говори на кучето си със семейна нежност, към един генерал, който яде лакомо – и генералът е същество, което огладнява..., към едно момиче, което спуска кичур коса над челото си с разгорещеността на чакаща..., към един журналист, който си води бележки за мъжа срещу него, който пък се опитва да реши кръстословицата. А когато погледнеш крадешком към себе си, откриваш, че ти не мислиш за нищо, не чакаш никого, не чувстваш пълнота или празнота, или скука.

Светлината е ярка, излизаш на улицата, която се спуска от боровите върхове към морето. Затворът е лишаване на съществото от гледката на дървото и морето. А свободата е фантазията, която е способна да ги извика да дойдат в затвора и да направи невидимото видимо. Не..., това прави поезията. Следователно поезията е действието на свободата, тя прави невидимото видимо при заставане лице в лице с опасността. Ходенето е спорт и свобода. Фантазираш си, че вървиш по своята лична улица, най-напред бавно. Любуваш се на прозорци, отворени навътре, към малки тайни и бани. Измерваш разстоянието между една продължителна среща и кратко сбогуване и те обзема възкисело чувство на съжаление за грешка, която не си направил: Не аз съм отговорен за станалото. Но войната върна всеки от нас в неговата си палатка. Теб – при твоя национален химн, мен – в затвора, и песента на двете тела вече не е обща!

Ходенето е спорт и свобода. Фантазираш си, че вървиш по своята лична улица все по-бързо и по-бързо, за да изгориш излишните калории от

---

* Аналогия с текста на Корана, глава „Мравките“ (27:40). Соломон иска от своето войнство да му донесат трона на Савската царица. „Един, който имаше знание от Писанието, рече: “Аз ще ти го донеса, преди да мигнеш с око.”

дюнера и шоколадовите блокчета. Мазнините и захарта са жаждата на затворника да си възвърне благополучието на обичайното. Ходенето е спорт с думи и тренировка на паметта за нужната ѝ забрава за плевелите и унижението. Бързото ходене облекчава думите от тлъстините на епитетите и синонимите и от онова, което прави стрелата да не уцели. Бързото ходене поставя символичното на правилното му място по отношение на реалното, колкото и да си играе мъглата с образа, идеята и съня. Бързото ходене обвива словото в стройния кипарис на праволинейността под едно чисто небе. Побързай, преди надзирателят да е прекратил твоето метафорично спортуване по средата на тая широка улица. Побързай, преди да те е събудил и да е излял върху теб кофата със сутрешната урина.

Ти си ти и не си ти - едновременно /
разделен на вътрешност, която излиза, и външност, която влиза. Но ти си свободен да се усамотиш с една не многолика свобода... Свободен си да сложиш на коленете си фантазията. И недей да сравняваш, както е обичайно, един голям затвор с един малък затвор, защото нищо в килията не те отвлича от взирането в един черен източник, който излъчва светлина, и ти пееш за нея и летиш, както прави суфият мистик, по-далече от Соломоновата птица по пределите на въпроса!

VIII.

Лотофагите не те омагьосаха с вкуса на медената забрава. Излязоха от своя мит живи и здрави и влязохте ти и ближните ти без достатъчна готовност да бродите. Ти знаеш чудесно какво си оставил зад себе си: минало, незаписано в химн за нови троянци, за които се разказва единствено онова, което говорят за тях враговете им. Но те не са отвличали Елена и не са ставали причина за войната. Били са добросърдечни и мирни и нямат никаква вина, освен че са се родили по склонове, уподобени алегорично със стълбата, водеща към Бог. Били са смели без мечове, спонтанни без красноречие, и са се пречупили пред танковете, били са изселени и разпилени по вятъра, без да изгубят вярата си, че ще бъдат изцелени от раната на историята.

Тогава кой си ти в това пътуване? Дали троянски поет, спасил се от клането, за да разкаже какво се е случило, или смес от него и от грък, изгубил пътя за връщане? Изкусителността на мита те превръща в плячка на подборката от метафори. Вземи от тях подходящите за издигане на химна до друг финал, достатъчно просторен за безследно изчезналия глас на троянската жертва и за безсилието на гръцката победа да върне младостта на воина, остарял в диадата дом – път.

Обтегнат като струна между миналото и утрешния ден, ти знаеш всичко, което си изгубил и оставил зад себе си. И не различаваш нищо от

нещата напред. Но някаква хоризонтална гравитация те тласка със силата на буря към онова, което се съдържа в „напред”, към някакво изкусително неизвестно в незавършена поема, чието начало пишеш ти, а после тя сама поема своя ход, където създаденото доминира над създателя и рожбата – над родителя. Нареккоха те Мечтателя, защото каза, че троянецът оказвал съпротива. Разтълкуваха сънищата ти, преди да си ги сънувал. Отдалечих се малко, за да се приближа, рече ти. А те казаха: Това е методът на онзи, който съжالياва за казаното. Наистина ли съжالياваш за това пътуване? Не зная, каза ти, тъй като съм още в началото на пътя.

Ти трябваше да избереш полето на страницата, за да знаеш къде си. Полето на страницата е прозорец, който гледа към света – ти нито си в него, нито си извън него. Полето на страницата е килия без стени, полето е личен фотоапарат, който избира от пейзажа каквито поиска картини и така царят не е цар. И прашката на Давид не е нищо друго освен оръжието на Голиат. Вярно ли е, че който напише историята си преди другия, той ще спечели територията на историята? Но за писането трябва нокти, за да бъде издълбана следата върху скалата.

Нареккоха те Мечтателя, когато избра полето на страницата, за да видиш своя сън-мечта и той да те види, изцяло отдаден да си спомниш старото си име, което те следва като твоята сянка. И не проговаря. Ако сянката беше проговорила, каза ми ти, щеше да ме упъти. А аз отидох на улицата да скандирам, да кървя и да скандирам „Долу аргументите и причините”, докато взе да ми се струва, че съм освободил и съм се освободил, и съм изкупил грехове, които не съм извършил. А ти ме гледаше от полето на страницата, защото разстоянието, както ми каза, е филтър и огледало. А вечерта се срещнахме, както обикновено, ти ме прегърна, потупа ме по рамото и ми каза: Утре тръгвам с теб, защото полето на страницата наблюдава, не действа.

Път се издига и се спуска, вълнува се, криволичи и се издължава, разклонява се на безброй пътища без край, който да се съединява с началото. Колко пъти ще започваме отначало? Спасихме се от много смърт, нанесохме поражение на забравата и ти ми каза: Ние се спасяваме, но не побеждаваме. А аз ти казах: Спасението е възможната победа на дивеча над ловеца, устояването е оцеляване, оцеляването е началото на битието. Ние устояхме, обилна кръв се ля по бреговете и пустините... Кръв преливаше от потребността на името от идентичност и от потребността на идентичността от име.

Потърсихме си национално цвете и не намерихме по-добро от мака, който ханаанците са наричали „раните на любимия”; потърсихме си национална птица и избрахме „зелената”*, защото видяхме добро предзнаменование във възкръсването ѝ от пепелта, както и за да избегнем

---

* „Зелена птица” – буквален превод на името на птицата Феникс на арабски език. Б. пр.

недоразумение с „финикийците“ – братята на „Феникса“^{**}; потърсихме си национален флаг и нашето арабско измерение ни насочи към същия онзи стих, който обсипва четирите цвята с определения, които може и да са чужди на определяемото, но възбуждат ентузиазъм.

Обилна кръв се ля, докато кървавата следа – от нашата кръв... стана водач на врага към самоуспокоението на душата му, уплашена от онова, което е сторил на нас, не от онова, което можем да му сторим ние. Ние, за които няма битие на „обетованата земя“, се превърнахме в призрака на убития, който преследва убицеца насън и наяве и помежду едното и другото, а той се разстройва, изпада в депресия, оплаква се от безсъние и крещи: „Още ли не са умрели?“ Съвсем не... Призракът навърши възраст за отбиване, възраст на зрелост, възраст за съпротива, възраст за завръщане. Самолети преследват призрака във въздуха. Танкове преследват призрака по суша. Подводници преследват призрака по море. А призракът расте и окупира съзнанието на убицеца, докато го довежда до лудост:

На една веранда в психиатричната клиника, която гледа към руините на Дейр Ясин^{***}, новият цар на Израел седи и бълнува: Тук, тук беше началото на моя подвиг. Тук ги убих и ги видях убити. Видях ги мъртви с цялото си зрение и слух. Тук чух стенанията на човешките зверове, които не помрачиха чистотата на моята музика. И оттук разпръснах гласовете им на север, та да уплашат останалата част от стадото, което мъти водата на Светите земи. Оттук разпространих паниката сред останалите двукраки животни..., за да встъпят в пътешествието из лутането. Не, не, лутането не е подходящата дума за техните съдби. Лутането е моята характеристика. Лутането води към правия път. Лутането води към завръщане. Лутането е мой монопол, както и Бог е мой. Царят взема успокоителни хапчета и си припомня: Да не беше моят героизъм, да не беше онова, което сторих с Дейр Ясин, нямаше да го има и моето царство. Да не беше отсъствието – тяхното отсъствие, аз нямаше да присъствам. Да не бъдат означава да бъда аз. Откъде се взеха – аз не ги приемах нито за съседни, нито за роби, нито за дървари, нито за водоносци. Царят стиска нервно чашата с вода и я прави на парчета, от ръката му изгрява нишка кръв, а той бълнува: Не видях кръвта на призрака, който моята армия преследва в Ливан, а виждам своята кръв? Тук ги убих и ги видях убити, как фалшифицираха смъртта и въстанаха против моите заповеди..., щом аз съм този, който дарява смърт и живот... Аз съм царят, новият цар на Израил. Как мъртвият се превърна в призрак и как призракът извърши покушение срещу мен? В някакъв сън ли съм, или в кошмар? Не съм ли на една веранда в тоя свят, която гледа към

---

^{**} Част от ливанците смятат себе си за финикийци, а не араби. Б. пр.

^{***} Палестинско село, което въоръжените групировки «Иргун» и «Лехи» нападат на 9 април 1948 – преди изтичането на Британския мандат, избивайки 107 от жителите му и принуждавайки останалите да се превърнат в бежанци. Б. Пр.

някакъв друг край? Отстранете от мен Дейр Ясин отново, отстранете от мен виковете на тия призраци, или отстранете мен от тях... Не мога да им се извиня и не искам. Хирам*! Хирам, царю на Тир, помогни ми. Народът ми се разгневи срещу мен, каза, че моята война е безсмислица, че убийството на призрака е безсмислица, че моят мир е безсмислица. Помогни ми, Хирам, пък даже и с лъжливо примирие, с което да приспя ума и сърцето си, и народа си, и да се излекувам от своите скърби. Не ме ли познаваш?... Не ме ли чуваш, кучи син и песоглавец! Никой не чува царя, който не се показва въвн от дома си с изглед към първото местопрестъпление. А когато излезе, подпирайки се на тояжка, за да посети гроба на жена си, не говори с никого. Призракът е единственият му спътник. Неговият враг, който не го напуска, неговият враг, който го навестява в болестта му и го връща към първата им среща: „Тук ти ме уби и ме погребя в тази яма.”; а той няма сили да се отвърне и рухва: убиецът пада в гроба на убития!

Попитах те: Какво означава това? А ти ми каза: Смисълът може да се нуждае от още време, за да узрее в солта на земята. А може да се нуждае от още един поет, свободен от трояниците и гърците, поет, който поглежда отвисоко към една пропаст, в която не е падал, и тя се превръща в езеро. А сега се задоволяваме с това, че смисълът ни помахва с ръка отдалече: все още сме живи и способни да коригираме гръцкия текст, последната част, финалната част е отворена до безкрай!

Метафора, алюзия, хипербола и алегория
са сянката на словото, защото образът
на нещото не е като самото нещо... или пък обратното,
а той е хитрината на поезията в наименованието,
моят замисъл с метафората пък е друг –
например да оставя песента
да се обръща
приглушено на изток и на запад,
да подскача между небесата и падините
и да лекува болките си
с мъничко ирония.

IX.

---

* Хирам Първи – финикийски цар на Тир, управлявал от 969 до 936 г. пр. Хр. и споменат в Тората. Сключил тесен съюз с цар Давид, който продължил и по време на царуването на Соломон, като благодарение на финикийската помощ бил построен легендарният Соломонов храм. Б. пр.

Зададох ти въпрос, но ме прекъсна един снаряд, който си търсеше изплъзваща се мишена. Спуснахме се в някакво скривалище и аз те попитах с коварството, което ти е познато у мен: „Кога отплават корабите?“ „За къде?“ рече ти лекомислено. „Закъдето не знаем...“, отвърнах, към ново неизвестно. Не е ли това пътят на смисъла?“ Не ти хареса иронията, която се проявява не на място – все едно човек да се смее на погребение, или да плаче на сватба. Затова отвърна лице от мен, отдалечи се и се скри, вслуша се в някакъв глас в теб, който те вика и те хвърля в угризения всеки път, когато стигнеш до кръстопът или надолнище: Защо... защо слязох от планината Кармел*? Ти не повярва на ония, които повярваха на теб. Отнесоха се с теб така, както домакините се отнасят към птица с подрязани криле, изостанала от ятото – излекуваха те, научиха те да летиш постепенно и ти полетя. Научиха те да пееш и ти запя, и каза: Аз съм онова, което ще бъда.

В безсънно омайно Кайро сънуваш, че си в рая – нощем ставаш, отваряш прозореца, за да се увериш в истинността на вечността всеки път, когато видиш Нил. Но защо слезе от Кармел? Въпросът отсъства у останалите и присъства единствено у теб, таен, потаен като призрачната болка, събудана от ампутиран крайник. И тогава казваш: Стига толкова. И заспиваш.

Събужда те моят въпрос: Кога отплават корабите? Отговаряш с нервност, която привлича смисъла към безсмислицата: Няма да изляза! Припомням ти, че Бейрут не е Хайфа. Ти трябваше да кажеш това там – засрамваш се от това, че поправяш една грешка с друга грешка, и допълваш: Искам да кажа – няма да изляза откъм морето, защото не умея да плувам. Отвърщам ти полушеговито: Но думите ти са подредени изцяло в морски ритъм, а пък ти не познаваш морето? Ти се усмиряваш и казваш: Морето е постеля за водни метафори. Морето е езиков пейзаж. Морето е ритми.

Излязохме от скривалището на улици без минувачи и снаряди. Оглушително примирие. Небето е изпразнено от самолетите и изпълнено със синевината, която се лее като пара. Сега можеш да преброиш ударите на сърцето в тъжното сбогуване на една революция, търсеща все по-далечен път, за да стигне до своята земя, която беше на един хвърлей ябълка; затова те попитах: Нима се отдалечи, за да се доближиш, или пък се доближи, за да се отдалечиш? А ти отвърна: Климатът не е подходящ за посипване на раната със сол и за дисекция на алегорията.

И заплака, както не бе правил преди. Заплака с всички сетива. Заплака, сякаш не плачеш, а изведнъж се стопяваш и заваляваш като дъжд. Аз те събрах от всичките ти страни и те отнесох в малкия ти апартамент на осмия етаж в една сграда с изглед, отдалече, към морето, в което ще

---

* Възвишение край град Хайфа, емблематично за поезията на Махмуд Даруиш заради близостта на родното му село Ал-Бируа. Б. пр.

отплават корабите. Всичко плаче: Ниското небе. Плачат куршумите, които се сбогуват с бойците. Плачат улиците, балконите и развалините на сградите, плачат лозунгите по стените на града, плачат уречените срещи, захвърлени във възможното и невъзможното.

Оставих те и излязох да хвърля прощални погледи към ония, които бяха тренирани да крият сълзите си, и размахваха пушките си усмихнати; причиниха ми болка знаците за победа, изрисувани с пръсти, чиито герои не бяха обърнали внимание, че някои от тях са ампутирани. Чух възгласи, отвеждащи тържествено героизма към нови начала. Мисълта е въглен. Пътят е търсене на правилния път. Ние ще се спасим и ще победим. Вече не бях способен да плача – гневът бе изгорил сълзите ми; вече не бях способен да гледам настоящето – ентузиазмът ме бе издигнал на най-високото си стъпало и утрешното слънце бе осветило всичките ми тунели. Сякаш аз съм по-силен от себе си, докато началото в нас е живо, докато в нас има такава плътност на облаците, че ако прокапе и завали, ще напои пустинята. В нас има толкова следи от неправдата, че вече не ни е нужно да настояваме за справедливост с изразителността на езика, красноречието и риториката. Морето вече не е неизвестно, звукът от отплаващите кораби престана да вие, а аз извиках: От всяко пристанище... ще започнем.

Когато се върнах при теб и видях пепелявозеленото в две чисти очи, те попитах: Харесва ли ти паузата в края на думата? А ти отвърна: Харесва ми където и да попадне, но не ми харесва твоят въпрос. Махни се от мен, закопнях за тишина!

Бейрут спи и сънува някакъв друг ден. Утре ще преброи своите убити и ранени. Ти се излегна върху рева на тишината. Тишината е всемирна, глобална, заредена със самотата на пустош, издига се и се спуска като ехо от ехото на липсата на вой на стомана в небето. Сякаш чуваш капките вода, които капят от недобре затворен кран..., или се вслушваш в стъпки, които приближават вратата и никога не стигат. Тишината има сплетните на стените и слуховете на празнотата за празнотата. Тишината има гласа на тъмнината, която се излива и разлива с величествеността на армия с тайни позиции. Тишината има шепота на сетиво, което се домогва до функцията на друго сетиво между съня и будуването. Тишината е бърливо заекване между елементи, които не умеят да говорят. Тишината е гръмогласен смях, който достига до нас, след като е изпълнил успешно абсурдния си дълг. Тишината е жужене, превръщащо спалнята в призрачна гора.

Ти крещиш и крещиш, за да счупиш тази натрапчива тишина с една още по-висока тишина – тогава тишината ще бъде разгромена, след което ще се върне при теб, подпирайки се на идола на безсъницата, а ти ще запалиш свещ и ще покажеш на тишината пътя към вратата: Оттук... оттук ще си отидеш и ще стигнеш във вечния си дом – съвестта на света; и тя ще ти се подчини и ще си отиде, оставяйки ти след себе си безсъницата... Но

това е друг въпрос, предизвикан от взаимното недоразбиране между съзнанието и частите на тялото и от постоянното недоразумение между реалността и фантазията. Ти обаче си свикнал да го разрешаваш чрез лавиране, казвайки на реалността: Ти си единствено фантастичната; а на фантазията: Ти си потвърдено реалистичната...

И заспа. Обезумя по своето тяло и то обезумя по теб. Приятно упойна умора прониква в теб на отровни капки. Над теб пърха ято чайки, които се тълпят около химна на морето за корабите. Печален химн, който се обръща назад, към една суша, която се отдалечава, към едно време, което се отдалечава като излишен текст, написан от излишен народ, който няма своя книга на сушата. Изведнъж чайките събличат белотата си, посивяват, почерняват, чернотата им се засилва и те се превръщат в хищни птици, които се нахвърлят върху деца, заспали на открито, грабват ги в кривите си нокти, а те се разпищяват от болка и ужас, крещят, крещят, крещят, после болката, ужасът и писъците престават в търбуха на звяра.

Кошмарът те удря с железния си юмрук и ти надаваш беззвучен вик. Опипваш частите на тялото си, които кошмарът е нарязал на парчета с вещината на касапин, и установяваш, че са здрави и невредими, но вследствие на клането треперят и пищят. Опитваш да станеш от леглото, за да видиш къде си убит, и не виждаш кръв в стаята. Търсиш лицето си в огледалото и краката си в обувките, и ръцете си около чашата с вода, и сърцето си под ризата. По следите си, не по живота си се уверяваш, че си жив, или пък мъртъв, който е констатирал, че е жив. /

Ти и зората сте сами. На улицата сте сами ти и зората. Фурната е затворена, продавачите ги няма, вратите са залостени. Няма котки по улицата, препълнена с купища боклуци. Единственото дърво стои самотно пред входа на сградата, за да посрещне зората, възвестяваща една вечност, която не се отнася за никого в това излишно време. Ти и зората сте сами и чужди, които са се събрали насила, без да ги е събрала нито симпатия, нито любопитство. Не знаеш накъде вървиш, но вървиш по следите на предишни стъпки, докато зората излее мастилената си синевина и се оттегли. Признаваш, че си сгрешил: Защо слязох от Кармел и не продължих пътуването си заедно с моите братя към морето..., към нещо, за което не знам?

Виждаш гигантски танк по средата на улицата и не знаеш дали трябва да се върнеш обратно, или да продължиш да вървиш, все едно не виждаш каквото виждаш. Поглеждаш часовника, като че ли имаш среща и вървиш със стъпки, изпреварващи ударите на сърцето ти, в безцелна посока, а войниците не ти обръщат никакво внимание, обзети от удоволствието да се запознаят с първата арабска столица, в която извършват нашествие. Ще научиш от радиостанциите, че цялата нощ на Сабра и Шатила е била осветена, за да гледат убийците в очите на

избиваните от тях и да не пропуснат мига на опиянение върху жертвените олтари; ще прочетеш и онова, което ще напише Жан Жьоне*:

„Какви пищни празненства и трапези са били устроени там, където смъртта, изглежда, е била съучастник в удоволствията на войниците, опиянени от виното и омразата. Несъмнено те са били опиянени и от това, че са предизвикали възхищението на израелската армия, която е слушала, гледала, насърчавала и порицавала колебливите. Не съм виждал тази армия с очите си, но видях какво е направила. Операцията е извършена от убийци, но най-вероятно многобройни групи от екипите за инквизиции са тези, които са отваряли черепите, разрязвали са бедрата, разпилявали са мишците, лактите, пръстите. Те са, които са влачели с въжета агонизиращи осакатени мъже и жени, все още живи. Зверски празник е бил устроен там: парти, пианство, танци, песни, зов, вопли, стенания... в чест на зрители, които се смеят, седнали на последния етаж на болницата в Акка**.”

Не можеш да прекосиш зоната на болката, нито да достигнеш до източника на кошмара, за да бъдеш свидетел на нарязването на тялото си и да се взреш дълбоко в очите на своя убиец, когото познаваш добре. Не можеш да говориш с никого – светът е изпразнен, напълно изпразнен от живите и препълнен с убити, които изпратиха вчера своите братя и охранители, отплавали на кораби, гръцки по производство, троянски по смисъл. Убитите не са завършили никое от действията си: не са приключили нито вечерята си, нито молитвата си, нито кошмарите си.

Ти се отказа от риториката – когато е неуместна, тя е своеобразно съучастничество в изтезанията. В колата с дипломатически имунитет, която те изведе нелегално от Бейрут в Дамаск, либийският посланик ти каза: Ако знаеше и част от онова, което знам аз, би изругал арабския език. Благодаря, каза му ти и се задави с полугласните букви. Този път не заплака... Защото огънят и сълзите не могат да съществуват заедно в едно око, в един израз. Когато влезе да си измиеш ръцете в тоалетната на един ресторант на брега в Триполи и погледна в огледалото, видя лице, което не познаваш: беше с голям нос, който носеше очила с диоптър, и не приличаше на теб!.. Но бе твоето лице.

Ако ти беше аз, а аз – ти,
приятелю, ние с теб имаме среща отложена
в митовите. По кой път ще поемем?

---

* Жан Жьоне – френски писател (1910-1986). Откъс от текст, озаглавен „Четири часа в Шатила”, публикуван първоначално на френски език в сп. „Дирасат Филастинийя” (Палестински проучвания), а по-късно и на арабски в превод на Мохаммед Барада в сп. „Ал-Кармел”, бр. 7/1983 г. Б. пр.

** Акка – град в Северен Израел, на брега на Средиземно море. Б. пр.

Пътят, рече ти, е нашият път в говоренето за утрешния ден. Аз отвърнах: Пътуването започна. Колко пъти ще ми казваш „Пътуването започна?“, рече ти.

Отвърнах: Никое утре не остава такова, каквото е!

Но то не пристигна, рече ти.

Казах: Един ден мина покрай нас и ние минахме покрай него, без да обърнем внимание.

Ти рече: Колко пъти ще ми казваш „Пътуването започна“?

Отвърнах: Поемата е незавършена...

Х.

Твоята есен е това. Погрижи се за нея както подобава на поет, който умее да се хвърли в сходството: Толкова обичам есента. Дръпни пространството за поводите на фразата, преди времето да те е бутнало в дълбока бездна. Изтегли го ... изтегли го с цялата съзряла загуба, която притежаваш, с цялото осланяне на някаква носталгия, която се озърта към опразването на посоките от вяра.

Тази есен е твоя, твоя е и украсата, от която дърветата се отказват лист по лист. А ти нямаш друга украса освен нея, докато се изкушаваш да влизаш в празни стаи. Потропваш по плочките, за да си дадеш възможност да чуеш звука от собствените си стъпки ясно и отчетливо, без причина. Сякаш цялото време е неделя... Никой не се събужда в този час, за да се увери в нещо. В светлината по тротоарите има сребърни пролуки като букви от още несъздадена азбука. У доверчивите рози в квадратите има радост, която те оживява и забавлява: Почакай! Взири се в онова, което те кара да забравиш готовото сравнение; поотпусни поводите на пространството – паметта също има нужда от нещо, което да подреди нейния хаос в тази есен чекмедже по чекмедже.

Това е твоята есен от самото ѝ начало; тя разпръсква пронизителен мирис на изгнание и празни послания – напълни ги с жълти, кафяви, златни, медни листа, адресирани до производните на цвета, които не са синоними, листа, които разполагат с достатъчно време да се сбогуват с дървото, защото днес не подухва никакъв вятър. А ти, като си толкова много сам, изобщо не мислиш за самотата. И като не си се сбогувал с никого, от вчера нехаеш за сянката си (дали върви пред теб или зад теб). Въздухът е лек и земята изглежда твърда.

А това не е, както казаха, едно от качествата на изгнанието /

Това е твоята есен, която излиза от едно горещо лято, от един сезон на глобално изтощение, от една война, чийто край не се вижда. Есен, която води забравеното високопланинско грозде към узряване. Есен, която подготвя височайши заседания, на които Съветът на старите богове ще

преразгледа черновите на съдби, които са все още в процес на сътворяване, ще спорят и ще постигнат съгласие за примирие между лятото и зимата. Но есента на изтока е кратка, отминава като бързо помахване с ръка от един конник към друг конник, пътуващи в противоположни посоки – никой не разчита на такава есен, на пясъчни бури... на временен брак за удоволствие.

А тукашната есен, есента на Париж, който се завръща от голямата си ваканция, е всецяло отдаване на изкушената от дъжда природа, с цялото дарено ѝ майсторство и прекипяващо вино, на писането на нейната възвишена поезия. Дълга, дълга есен като католическа венчавка, която със своята радост или горест не разкрива гледката пред един минавач като теб. Есен с дълго търпение. Еротична прегръдка между светлина и сянка, между жена и мъж; между небе, снижило се с уважение над дървета, разсъбличащи се с достойнство пред объркаността на съблазните между капки светлина, която вали, и капки вода, които излъчват и сияят... Горделива есен. Есен, която се самоотъждествява с въведенията на три сезона: голотата на лятото, съвкуплението на зимата и младенчеството на пролетта.

А ти, ти вървиш леко по повърхността на този есенен ден. Оживяваш се, разтреперваш се, удивяваш се: „Нима в такъв ден някой умира?“ и не знаеш дали ти населяваш есента, или тя населява теб, дори ако си спомниш, че сега си в есента на живота, когато разумът и сърцето умеят да се вслушват във времето чрез съзвучно съчетаване между удоволствието и мъдростта. Благороден ритъм, който издига тялото до степен да забележи какво не достига и да се преизпълни още повече с прииждащата към него естетика на безоблачността и облаците. И се подготвя като метеорологична станция да изчака подходящо време за мимолетен диалог: Този ден е хубав, нали? Щом е тъй, защо да не изпием едно кафе заедно? Ароматът на кафе има врати, които водят към друго пътуване: към приятелство или любов, или към безболезнено шляене без път. И тогава кафето преминава от метафората към конкретното.

Таен ритъм, който води опита да отиде максимално далече... там, където е срещата между една есен, която се разхожда по площадите заедно с всички – с хората и гълъбите, и твоята лична есен, твоята интимна есен. И се питаш, както са се питали други: „Ние ли правим времето, или ние сме онова, което времето прави с нас?“ Интересува те не толкова стъписването в отговора, колкото намаляването на скоростта. Не искаш тази есен да свърши, както не искаш и поемата да бъде завършена и да свърши. Не искаш да пристигне зимата – нека тогава есента бъде твоята лична вечност.

И това не е, както казват, едно от качествата на изгнанието! /

Изгнанието не е пътуване – отиване и връщане, не е и пребиваване в носталгията. То може да бъде посещение, очакване какво ще направи с теб

времето, излизане от себе си към друго с цел запознанство и сприяеляване, или пък с цел завръщане на себе си в мидата. Всяко изгнание си има естество, всяко изгнание си има характери. В изгнанието има приучване към съзерцаване на онова, което не е твое, и харесване на онова, което не е твое. Изгнанието възпитава тялото; заплънява те красотата на формата, макар и смисълът да е незавършен – съвършенството е съзнанието за незавършеността. Паметници прославят миналото, паметници се готвят да отскочат от емоцията на идентичността в идентичността на емоцията; паметници освобождават утрешния ден от естетиката, освобождават природата от строгата система на фантазията. Красотата е висота. Ала ти, тъй като си с провинциален манталитет, си пристрастен към дърветата, които се отразяват в речната вода, и към земновъздушните гълъби, и дълго стоиш при един стрък ирис, израснал самотен извън саксиите... не защото той е като теб – чужд сред цветята, а защото разчита на себе си да расте без обгрижване. Изгнанието е пътуване на поета в една поема, пътуване вътре в пътуването, но метафоричният език се обръща назад.

А погледът назад, казват, е едно от качествата на изгнанието. /

Къде се завръщам?, запита се ти, докато окачваш картини по стените на своя нов адрес, и къде отивам? „Напред” беше временно. А безпределно временното „назад” беше разпръснато. Вечността, която се издигаше заедно със светлината от градината, се кискаше. „Ти също си изгнание”, пошегува се ти с нея. И се запита: колко пирони си забил по стени на други къщи? Колко картини си окачил, колко легла си напуснал, за да спи в тях някой друг, колко чернови и встъпления си забравил в други чекмеджета, колко снимки на жени са загубени между страниците на книги, които не си прочел. И колко пъти си казвал: Колко пъти ще заминавам, или ще се преселвам, или ще си отивам? Без да е ясно каква е разликата в твоята съдба между заминаване, преселване и отпътуване – толкова много място има в думите за илюзията на синонимите и толкова много метафората е подложена на трансформации: от „отечеството ми не е куфар” до „отечеството ми е куфар”.

В изгнание си избираш пространство за опитомяване на навика, лично пространство за своя дневник, и записваш: Пространството не е капанът / можем да кажем: имаме тук една странична улица / поща / хлебар / обществена пералня / лавка за тютюн / малък кът / и аромат, който си спомня...

Градовете са аромат: Акка е аромат на йод от морето и подправки. Хайфа е аромат на пиния и смачкани чаршафи. Москва – аромат на водка върху снега. Кайро – аромат на манго и джинджирил. Бейрут – аромат на слънце, море, тютюн и лимони. Париж – аромат на пресен хляб, сирена и продукти на съблазънта. Дамаск – аромат на жасмин и сушени плодове. Тунис – аромат на нощен жасмин и сол. Рабат – аромат на къна, тамян и

мед. Град, който не се разпознава по аромата, няма как да се доверите на спомена за него. А местата на изгнание имат един общ аромат – аромата на носталгията по всички останали места... Аромат, който си спомня друг аромат. Аромат с пресекуващ дъх, сантиментален, който като много употребявана туристическа карта те води към аромата на архимястото. Ароматът е памет и слънчев залез. А залезът тук е укор на красотата към чужденеца.

И любовта към залеза не е, както казват, едно от качествата на изгнанието. /

Паметта – твой личен музей – те въвежда в съдържанието на заблудилия се по пътя... В нива със сусам и леха с марули и джоджен... В един слънчев диск, който пада постепенно в морето. Заблудилият се пораства в теб, пораства и в този залез, който придава на далечното качества на рай, изчиства го от всичко лошо. Всичко изчезнало се боготвори. А това – не!

Тогава дръпни мястото за поводите на фразата и го понеси, както носиш името си, не сянката си – във фантазията си, не в куфар. В този залез единствено думите са способни да ремонтират счупеното във времето и пространството и да назоват поименно богове, нехаещи за теб и водещи войните си с първобитни оръжия. Думите са изходните материали за строеж на къща, думите са отечество!

Постави луна върху всяка върба и девойка на всеки прозорец, и сърна край всеки извор. И остави поемата да изгради южната страна на небитието. Ако изгнанието те боли, но не те убива, то ще те върне при люлката на фантазията, ще те направи по-силен, ще те направи равен на онези, които бдят за опитомяването на мъглявото. А изгнанието – това неразбирателство между битието и границите – то е мост, по който деликатността преминава между образите; и тест за способността на нарциса да бъде едновременно горделив и срамежлив; и тъждество на различното с различното; и избягване на сходното от сходното. Не всичко, което те отхвърля тук, те приема там. Не всичко, на което приличаш там, те приема тук. Остави на фантазията онова, което е на фантазията: свободата на думите да подчиняват емоциите.

Но оповестяването на емоцията, казват, не е едно от качествата на изгнанието. /

Шлифовай разстоянието с умението на сръчен майстор, не с чупливостта на копнеещ, намерил се в безизходица – поезията на изгнанието не е онова, което ти казва изгнанието, тя е онова, което казваш ти на него – като разговор между равни. Също така изгнанието е гостоприемният домакин на разединението и единението. Хайде, направи себе си от себе си. И не забравяй храбро да благодариш на изгнанието: Ще те възхвалявам, изгнание, навсякъде, където подобава да бъдеш

възхвалявано. Там..., под смокиновото дърво, което ме приема гостоприемно, край къщата на мама, мимолетен гост в мимолетна есен!

XI.

Обичаен е твоят ден. Облаците са сиви, нехаят за онова, което им четеш, и за хрумванията, които пишеш, и довършват далечна, далечна музикална фраза на някакво място в някакво време. Сутрин ти включваш осветлението, за да погледнеш в речника, който отваряш напосоки за някаква дума, върху която правиш своята умствена гимнастика. Прави ти удоволствие да узнаваш, че не знаеш. Поправяш своите езикови грешки, а в кухнята водата ври. Оставяш речника настрана и тръгваш към кухнята. Изпиваш чаша студен портокалов сок. Сладко-киселото те освежава. Усещаш прилив на жизнена сила да се разпространява в мускулите и духа. Правиш си кафе според собствените си строги традиции и по указание на петела на кардамона. Връщаш се към речника, запаметяваш стихове, илюстриращи многообразната употреба на думата. Отправяш се към вратата, а тя не се отваря. Забравяш, че си извадил ключа от ключалката и си го сложил на масата. Правиш това от дълго време, откакто приятелят ти умря в заключена стая: оставяш ключалката готова да посрещне друг ключ, пазен от домашната помощница, която идва по пладне. Защото може да умреш и вратата да не се отвори, и така ти и смъртта да останете сами вътре. Що за зловредно хрумване: Искаш да се ожениш за жена, чиято единствена функция е да обяви смъртта ти! Що за егоизъм! И що за любов – която съобщава некролога на некролога. Изпиваш още една чашка кафе. После събираш пощата, пусната зад вратата. Отваряш писмата припряно: сметка за телефон, телевизионна такса, наем за жилището, сметка за електричество, реклама за сезонно намаление на персийски килими, реклами за намалени цени на пътувания до далечни острови, покани за публичен търг за мебели от епохата на Луи XIV и за изложба на бижута. Усмиваш се: Нищо не ме засяга. После завърташ копчето на радиото да чуеш бюлетина на новините: снегове и подхлъзвания, снегове и стачки, снегове и починали възрастни хора. А в Източното Средиземноморие няма сняг, няма и новини. Затваряш радиото и отиваш в банята. Взираш се в лицето си в огледалото: нищо ново освен повишаване на иронията до веждите. Няма враг, по-силен от времето; няма за теб по-достоеен противник от огледалото. В миналото времето минаваше бавно като мравка. Ние го подканвахме: Побързай за нас! Имаме среща след час; а стрелките на часовника не откликваха на кипежа на горещата ни кръв. Времето беше мързеливо като немарлив ученик, тежко като професор. Подбуждаше ни да недоволстваме от мудността на утрешния ден и не ни даваше да погледнем ясно в миналото – защото младенците все още нямаха минало. Едва научили се да четем трудните книги и навлезли в

опита, и ето че той се превърна в мъдрост, сварена в гърнето на времето – сварена като месо от дива коза, а то се нуждае от подправки, каквито лекарите ни забраняват да употребяваме, пък и ние закъсняхме да пристигнем на пиршеството в здравословния му час, влязохме в неравна надпревара с времето, което управлява своя космически кораб с максимална скорост. И взехме да го умоляваме да позабави: Почакай ни, о, време! Имаме определена среща след месец, недей да бързаш... За нас няма достатъчно време да подберем подходящите думи за зряла жена, за запазването на две места в операта, за да се уверим, че никой няма да бъде убит вместо нас – защото толкова много си приличат ония, дето минават покрай нощта; за нас няма достатъчно време да направим необходимия преглед на имената на емоцията в енциклопедията на синонимите. А на времето казваме още: Не ни поглъщай, преди да сме прекосили реката и да сме погледнали от другия бряг към дървените пейки, които сме оставили след себе си – на първия бряг, чисти, за да посрещнат други влюбени, които ще гледат към нас и ние ще гледаме към тях, и те ще казват: Бяха като нас, нима ще станем и ние като тях. Взираш се в лицето си в огледалото. Слагаш върху него сапунена пяна и започваш да се бърснеш. Започваш от лявата страна, под сколуфа, надолу към брадичката, сетне отдолу нагоре. Отваряш крана за топлата вода, за да почистиш самобърсначката, и започваш същата операция от дясната страна. Срещаш трудност при бърсненето на „катиначето” и ъгълчетата на устата. Както обикновено, потичат капки кръв и тогава ти притискаш с палец раничката, сетне поглеждаш в огледалото със задоволството на човек, който не се грижи да надхитря времето. Събличаш се и се гмурваш в горещата вана, галиш сапунените мехурчета и пяната, разноцветна като разтопена дъга. Разтриваш частите на тялото си една по една изключително грижливо, като майка, която къпе детето си. Харесва ти да пееш и ехото да редактира дисонансите в мелодията, и запяваш... Запленява те връзката на водата с пеенето, звукът на водата е ритъм. Може би музиката е подреждането на капки вода в един дух, който има своето преображение под ръката на свирещия на инструменти, изработени от емоционална водна материя. Бавно отиваш в спалнята. Отваряш гардероба. Обличаш бялото си бельо, после синя риза, тъмносин панталон и тъмносини чорапи [не правиш разлика между тъмносиньо и черно], обуваш елегантни черни обувки [елегантността започва от обувките] и тръгваш към сутрешната си среща... към мъглявото, към хобито, превърнало се в занаят, и занаята, останал си хоби. Чашката кафе в лявата част на бюрото и кутията с писалки вдясно, близо до мастилницата с черно мастило. А в средата – бели листа, изпълнени с бяло писмо. Те те викат и ти ги викаш. И има в тях каквото има от скритата памет на предците. И единствен ти, без помощник и без гаранция, са опитваш да попаднеш на своя личен ред сред тази бяла навалица, която се простира между писаното и изговореното слово. Вече

питаш не „Какво пиша?“, а „Как пиша?“ Призоваваш някакъв сън, а той се изплъзва от образа, повикваш смисъл, а ритъмът се оказва тесен за него. Самият ти смяташ, че си прекрачил прага, който отделя хоризонта от пропастта, че си трениран да отваряш метафората за присъстващо отсъствие или за отсъстващо присъствие със спонтанност, която изглежда послушна. Знаеш, че смисълът в поезията се образува от движението на смисъла в ритъм, чрез който прозата се стреми към пасторалността на поезията, а пък поезията се стреми чрез него към аристократичността на прозата. „Отведи ме при някой незнаен за мен епитет на реката... отведи ме.“ Такава музикална фраза си пробива път в потока на словото като зародиш, който се оформя и оформя черти на глас и обещание за поема. Но тя се нуждае от замисъл, който да води нея и тя да води него в зоната на отворените възможности, към една земя, която я носи, към една екзистенциална тревога, към история или митология. Първият ред е наречен от ония, които се колебаят относно неговия източник, внушение или озарение свише. Останалото е оставено единствено на теб. Ти трябва да намериш останалото и ония елементи на конструкцията, които са способни да излеят поезията – поезията на живота – в системата на поемата. Откакто над теб се спусна първият ред, ти си вече изкусният занаятчия, поетът – ако късметът е твой съюзник и ако осъзнаеш грешката. Не е ли поезията някакъв опит за поправяне на грешка? Напускаш кабинета спокоен, че сутринта утре ще ти осигури работа, щом като първият ред те очаква. Обядваш с чаша вино под ритъма на китари, полудели по пътя към Андалусия. Харесва ти да смяташ, че сивите облаци са памет за скрита музика. Излягаш се да починеш половин час, не повече – половин час, който разчупва рутината на деня и успокоява ударите на сърцето. Събуждаш се ободрен след това, на едри хапки изяждаш ябълка или круша и отиваш на следобедната си среща. Пристигаш винаги десет минути преди уречения час. Избираш място близо до стъклената стена на непрепълнено кафене. Прелистваш вестниците, които не четеш сутрин. Гледаш към площада, изпълнен с пешеходци и храбри птици. Съзерцаваш походката на жените: някои от тях се поклащат, някои се движат бавно, някои се полюляват, някои отиват докрай, събуждайки светкавици между глезените. После се развличаш, гледайки ореховите дървета, извисени, издължени, да се пропиват с капки светлина. Усещаш една ръка да те потупва по рамото. Прегръщаш приятеля си, скулптора, а той те заплашва: „За последен път предлагам кандидатурата ти за безсмъртие.“ Надсмиваш се едновременно на неговата скромност и на безсмъртието: „Не съм ли ти казал, че безсмъртието е фураж за мислещи магарета и подкуп, който някой хитрец предлага на още по-хитрата история?“ Намесва се сервитьорът, сервирайки чашата с кафе: „Безсмъртието е печеливш лотариен билет, чийто собственик е умрял минути преди обявяването на резултатите.“ „Защо отказваш да ти направя малка скулптурна фигура,

която да сложиш край албума със снимки”, пита те скулпторът. „Нямам нито албум със снимки, нито архив”, отвръщаш му ти. „А като умреш, къде ще те намерят”, пита той удивено. „В гроба”, отговаряш. „Защо отказваш да ти направя скулптура”, пита настойчиво той. „Защото искам да се движа...”, казваш ти. „Да протегна ръка, за да прогоня мухите от лицето си, да изплезя език подигравателно, да спусна крак на улицата.” „Повярвай ми, казва той, ще направя движението видимо.” Ти добавяш: „И не искам никой да ме счупи. Аз съм, който прави това. А и скулптурата не е способна на самокритика.” „Тогава ти си магаре”, казва ти той. „Като това твое безсмъртие”, казваш. Разделяте се приятелски. Ти се връщаш в своя апартамент пеша не на четири крака, защото не си магаре. Търсиш по телевизията футболен мач, черно-бял филм, и не намираш. Чакаш да ти се обади една жена, която ти се разсърди, задето не се съгласи с теб относно дефинирането на любовта. Четеш до полунощ. После слагаш глава на възглавницата и правиш преглед на своя ден: Обидих ли някого? И заспиваш над два реда:

Отведи ме при някой незнаен за мен епитет на реката... отведи ме!
При себе си отведи ме...

XII.

Обичаш съня... Изпадналото в безсъзнание будуване е като това твое състояние. Сънят е цар и господар. И ти, докато спиш, си цар и господар на себе си. Жив без разходи за живот. Жив в една метафорична смърт, подбрана с ангелска грижливост, за да тренира тялото да посети невидимото в образ, достоен за достойното. Спящият не расте насън, не се страхува, не чува новини, които вливат пелин в сърцето. Но преди сън ти се питаш: Какво направих днес? Увисваш между болката на критиката и критиката на болката... и постепенно се избистряш и заспиваш в скута си, който те събира от всички краища на земята и те прегръща сякаш ти си майка си. Сънят е върховното великолепие на забравата. И ако сънуваш, то е защото паметта си е спомнила нещо забравено от мъглявото.

Спиш и знаеш, че спиш; сънят ти създава радост и възхваляваш мързела – другар на съня и дарбите. Не те интересува сънят да удължи живота ти, интересува те животът да удължи съня ти. Сън е, когато белотата гостува на сетивата; сън е, когато синьото навестява земята на абсолютното без водачи, жреци и мистици. Спящите са равни помежду си независимо от разликата в леглата и чертите върху дланта. Но будуването е онова, което прокарва границите между спящите, въвлича ги във войни отпреди съня и след него. Ако светът спеше повече, различията биха станали по-малко.

В съня си ти разбираш, че спиш и тогава потъваш в съня и се опияняваш от един топъл облак, който те прегръща и ти го прегръщаш, и летите двама без уговорка и без цел освен това безвъзмездно обятие. Лявото ти крило е само твое и дясното също. Събужда те собственото ти хъркане, за да ти напомни за обзелата те жажда за още повече лекота: ти спиш. Можеш да забравиш къде си, откъде си дошъл, кога си пристигнал, тогава палиш светлината на лампата, разбираш, че си на територията на съня и благодариш на благословената лекота на перцето. И заспиваш, без да те е грижа за един лъч, който се прокрадва към теб от прозореца, без да те е грижа за шума от улицата. Сънят е избавен – не чува и не вижда.

Ти обаче виждаш съня, чуваш го, миришеш аромата му, вкусваш благостта му, опипваш го част по част, спиш и знаеш, че спиш и че си потънал в едно пътуване без пътища, карти и адреси, на разходка, освободена от всякаква цел. Напускаш света – света на предметите и думите и на онова, което ги разграничава и съединява в часовете на нощта, сякаш нощта е легло, и се харесваш на онези, които са превърнали нощта в ден и деня в нощ. Сънят е преизпълване на тялото с увереност и покой и изпразване на ума от ужаса и скуката. Няма скука в съня, нито заплаха. Той е потребността на съзнателността от безсъзнание, близко до уподобяването на нещо с отсъстващото му подобие, и предупреждение към въображението за негативните последици за него от времето, ако не спрем часовника. Сънят спира работата на времето. Осем часа, осем спящи часа, не по-малко. А ако по някаква причина са непълни, като например ако ги събуди телефонен звън или звънецът на вратата, съзнателността ти е замъглена и изпълнена със страдание. Сякаш безсъницата, която не те е хванала през нощта, е хванала за яката целия ден.

Как ненавиждаше безсънието! Защото с него тъй трудно човек се разбира, защото е упорито и постоянно лавира, защото е честито със способността си да маневрира. Отнесеш ли се с него вежливо, става все по-бързо и пренебрежително към безсилието на тялото, неспособно да понесе нито честта на съпротивата, нито покоя на капитулацията, и за да го унижи, прибегва до насочване на съзнанието към сетивата. Безсънието е тежък гост, който ти идва без уговорка. И те лишава и от сън, и от будуване. Безсънието е писък на комар, скрита борба за постеля, възглавница и колене. И ти си този, който бива насила изкоренен от тялото си и върнат в първичното си тяло, упоен, лишен от сън, ненамиращ думи за страданието от упойката, когато продължи и те отпусне. И сънят, ако се намеси безсънието, става некомуникативен, както откровението е некомуникативно и както всеки орган, отказващ да се подчини, е некомуникативен.

Опитваш се да изтеглиш тялото си, увиснало между жаждата за сън и будуването, и с мъка натискаш копчето на осветлението. С мъка отваряш книга, с мъка четеш и лесно забравяш прочетеното. Опитваш се да

сънуваш буден, да сънуваш, че спиш, тогава заспиваш и разбираш, че спиш..., без да сънуваш много. Откога не сънуваш много? Откакто постави молив и бележник край съня, за да записваш детайлите на слово, ефирно и ефимерно, което се спуска над теб като капчици роса, и не е нито поезия, нито проза, нито земно, нито небесно. Но полита с теб и ти политаш с него, избистряш се, ставаш лек и прозрачен и изтляваш в смисъл, който не разбираш. Сутринта се събуждаш радостен и доволен, като че довършваш низпослания ти призив, от който не си спомняш нищо освен тръпката, която ти дава енергия да пееш, и тогава разбираш, че твоят ден е продължение на твоя сън... „Тъй че знай, казваш на себе си, как да сънуваш.”

Откакто заложи молива и бележника като капан за улавяне на съня, сънят се уплаши от записването, може би защото не желае да бъде написан или да бъде до поискване при необходимост, затова недей да го чакаш, както чакаш вдъхновението. Той ще дойде като господар, както идва любовта – без да иска разрешение. Той ще дойде като господар, когато не го очакваш, прозрачен – за да разбереш, че си заспал, а не умрял. Може би ще те улови за ръка, за да тръгнеш с него на обиколка, по време на която да инспектираш следите от себе си, забравени на една далечна земя. „Аз съм тук, казваш, а той е сянка...” и хукваш в своя спомен. А когато сънят види, че си на път да обърнеш внимание на картата на паметта, ти дава назаем едното от крилата си и полита с теб към портокалови градини, висящи над облаците, към птици, които не познаваш, ала те ти говорят с логика, която разбираш без усилие... Тогава от твоята същност се ражда друга, по-висша същност, прегръща всемира и всемирът прегръща теб, и твоята вътрешност става външност, а твоята външност става вътрешност. И казваш: Аз съм аз!

Сутринта се събуждаш, мокър от роса, която се процежда от прегръдката на нощта и деня, и тръгваш към утрешния ден, който сънят е отворил за теб с невнятни думи, отвеждащи те нагоре и надалеч от това дъно. Върви с тях... с думите, играй с тях играта на невинността и умисълта. Напиши с тях имената, които си пропуснал, устремен към полет, който прави Земята още по-кръгла – ябълка, която пада нагоре, върти се около себе си и времето се върти заедно с нея, и така не всичко, което е било, ще бъде, и не всичко, което ще бъде, е било. Не можеш да бъдеш упрекнат, ако се случи инцидентна повреда в низпославането на съня над теб. И него като мен и теб го хваща треска и бълнува като нас с думи, които влизат в съприкосновение с думи, без да произведат фраза, и с повишаването на температурата безсмислицата продължава.

Кошмарът те отвежда на някаква височина, която гледа към друга височина, а помежду им – пропаст, чиито дълбини са необятни за очите. Опитваш да скочиш от едната височина на другата, падаш в пропастта и се събуждаш от своя облян в пот вик. Кошмарът те отвежда на официално

тържество. И когато се изкачваш на трибуната, се оказваш бос и гол, без да можеш да слезеш от трибуната. Кошмарът те отвежда на изпит по граматика на китайския език. Но никога не те е отвеждал на сигурна смърт или продължителен брак.

Ти обаче обичаш да спиш. Величаеш Хипнос, древногръцкия бог на съня, и забравяш, че е роден брат на смъртта. Обичаш да спиш... Изпадналото в безсъзнание будване е като това твое състояние, без да знаеш, че този твой сън е прекалено остър. И без да знаеш този път, че спиш!

Много спа, стани заедно със съня си да ни разкажеш какво сънува /
Сънува ли ангели да свирят на флейта Моцартовите мелодии / без да се напиват от виното? /

Приласкаха ли те, дадоха ли ти да хапнеш от захарното грозде? /

Отведоха ли те на разходка в покрайнините на градините? /

Ти приличаше ли на тях, когато те свалиха до реката като дете, каквото бе в дните на общението с тях? /

Кой от вас се промени там, кой каза: Приятелю от детството? /

Прилича ли смокинята на смокините от твоята ограда? /

Прилича ли сънят – твоят сън – на бели, зелени, сини неща, които познаваш? /

Сънят ти се проточи, стани заедно със съня си и ни разкажи какво видя? /

„Дали смъртта е дълъг сън, или сънят е кратка смърт?“ Успа се...
ставай!

XIII.

В този твой сън има спомен за друг сън, който нося сега вместо теб: Кама прониза гърдата ти и ти извика: В кое сърце ме раниха? Не чу никой да ти припомня, че имаш едно единствено сърце; бе загубил съзнание в студената виенска нощ. И оживя, защото една божествена ръка ти се притече на помощ. Тогава защо не ставаш и ме питаш: В кое сърце ме раниха! Излъгвам те: В сърцето, издълбано върху ствола на дърво.

Бял сън. Ослепителен сън, който те носеше като перце върху бели облаци... Излизаш от тялото си и тръгваш да плуваш като една от частиците на Вселената. Излизаш от себе си, без да приемаш форма. Плуваш, сякаш летиш, и летиш, сякаш плуваш... Лек и прозрачен... все едно, че си своят дух, изпразнен от минало и лишен от настояще, освободен от време и емоция. И нито си нещо, нито си нищо. Ала виждаш така, както никога преди не си виждал. Виждаш светлината бяла, облациите – бели, въздуха – бял. И не питаш къде си. Около теб няма никой и не

искаш да знаеш накъде летиш, и не изпитваш страх от летенето. Сякаш си едно от качествата на върховната наслада, пръснат върху памука на вечния покой. Не се страхуваш, че ще паднеш отвисоко и не се страхуваш, че ще се издигнеш още по-високо. В тази кръгла безпространственост няма нито спускане, нито издигане. Не приличаш на звезда, която се е отклонила от траекторията си и продължава да се върти из Млечния път. И не помниш кога си излязъл от тялото си, защото нямаш спомен да си бил в тяло. Ти премина един тесен тунел, който те капна като капка вода на хоризонта. Така бе сътворен, преди да те има в този бял и съживяващ космос. И се завърна към началото си. Спиш, без да знаеш, че спиш, и не сънуваш, сякаш сънят е изобретение на лишените от място за живеене на такова небе. Все едно, че си своят дух, който, освободен от плен на времето и формата, блуждае, кръжи и се отправя към не-уседналост.

После ти нададе вик, нададе вик внезапно, когато се върна в тяло, овързано в жици и апаратура в сива стая. Къде съм?, попита и ти забраниха да говориш. Впоследствие осъзна, че болезненият вик е бил доказателство за връщането ти към живота, който започва и завършва с вик. И попита: Тогава къде съм бил? И ти бе казано, че смъртта те е отвлякла за минута и половина и че електрошок те е върнал към живота. Нима смъртта бе толкова красива и уютна? – помисли ти. – Не, това не е смърт. То е разновидност на живота. Здрав сън. Сън на пълно блаженство. И осъзна нещо, което дотогава не осъзнаваше: осъзна, че смъртта причинява болка не на мъртвите, а на живите. В реанимацията лекарите ни позволиха да отпразнуваме твоя рожден ден.

Викай, приятелю, за да знам, че си жив. И ме попитай, за да те излъжа: Аз съм жив като теб. Оцелял от катастрофата на живот, за чийто смисъл ни напомня смъртта и ние го живеем с радостта на отиващи на разходка... Тогава смъртта го забравя, а ние го живеем, сякаш е бил безконечно нашествие. И аз като теб съм на вододела. Викам, за да знам, че съм жив. Но ти не викаш като мен, та да знам, че си жив. Проповедта ми се проточи, а ти не се надигна. И трябва да завърши проповедта си, за да мога да се заема със задължението, продиктувано ми от смъртта – да поднеса утеха за починалите в тези часове... И да се заема със задължението, продиктувано ми от живота – да поднеса поздравление за родилите се в тези часове. Викът е един и същ и пред двете врати: и входната, и изходната. Що се отнася до небитието, то се задоволява с красноречието на заплахата отдалече.

А отдалече идат поемите. Приличам на теб, но не съм ти. И съм ти, но не приличам на теб.

В този твой сън има спомен за друг сън, който нося сега вместо теб. Лекарят ни каза: Започнете от днес подготовката за погребението. Не повярвахме и не попитахме: Къде? Защото ти не остави завещание. Париж и покрайнините му бяха в пролетна треска. И дъждецът се смесваше със

сълзите ни. Не отпразнувахме ли тук рождения ти ден само преди седмица, когато ти на шега ни каза: „Може да е последният“? След това влезе в операционната с неразбираем за нас ентузиазъм.

Бълнуваш. Биеш с ръце и крака по въздуха и медицинските кабели и бълнуваш. Оковаха те, упоиха те, приспаха яростния бик в теб, а ти продължи да бълнуваш.

Тунел като дъно на изоставен кладенец. Викаш и не чуваш своя вик. Задушаваш се от дима, който се разнася от някаква повреда в апарата за командно дишане. Но ти го виждаш, вдишваш го и се задушаваш. Двама санитарии те привързват към скала и ти се нахвърлят да те бият. След това автобус без шофьор те откарва в затворническа килия. Викаш и не чуваш своя вик. Виждаш се да вървиш гол по улицата. Опитваш се да прикриеш с ръка голотата си и изпускаш ръката си. Едно момче я хваща и те замеря с нея през смях: Баща ми е луд. Викаш, а викът ти не излиза от теб. Пада в дробовете ти като камък. Махаш един от медицинските апарати и алармата му се задейства. При теб идва надзирателят с дебела палка. Опитваш се да му кажеш нещо, но гласът ти не излиза от теб. Сочиш с пръсти, че искаш лист и писалка. Написваш: Загубих езика си!

Когато се съвземаш от халюцинацията и се успокояваш, разбираш, че си в болницата и питаш: Кога ще направят операцията? Казват ти, че е направена още преди седмица. Продължаваш да четеш „Вратата на слънцето“*. Авторът на романа ти идва на свиждане и ти с прояснено съзнание спориш с него за някои детайли. А в края на посещението му прошепваш: „След малко, когато пазачите отклонят вниманието си, ме вземи със себе си! Помогни ми да избягам от този затвор!“ Не разбираш защо очите му се насълзават, а едва сбогувал се с теб и излязъл, ти пропадаш повторно на дъното на изоставения кладенец и извикваш: „Извадете ме!“ Надзирателите се нахвърлят върху теб да те бият, докато губиш съзнание.

Всеки път, когато някой ти дойде на свиждане, в началото изглеждаш спокоен. А в края на свиждането му разказваш как те изтезават и го молиш да склони на акция за бягство. Не знаеше, че се бориш със смъртта. А смяташе, че се бориш за свобода... Даже Лейла, твоят ангел пазител, както и приятелите ти Набил, Субхи, Елияс и Фарук, бе решила, че си полудял и в един късен нощен час бе позвънила на лекаря, за да го попита дали наистина си полудял. А той я бе успокоил, че онова, което виждаш, са халюцинации, предизвикани от висока доза сънотворни; бе казал: „Истината е, че подсъзнанието му се съпротивява на смъртта. Но се подгответе за най-лошото!“ По-късно ти си помисли: Кое от двете е по-лошо – да те победи смъртта и да полетиш в пътуването на белотата? Или чрез лудостта да победиш смъртта и да тръгнеш да се излагаш по улиците?

---

* «Вратата на слънцето» (1998) - роман на ливанския писател Елияс Хури. Б. пр.

И видя мишката, която преди година се стрелна пред теб и се шмугна в спалнята. Ти претърси всяко ъгълче, палто, обувка и чекмедже, но не я откри и спа в друга стая. А когато отвори куфара с дрехи в един друг град, я видя как изскочи от куфара и се скри в нещо, наподобяващо мания. Тогава ти поиска от управата на хотела да ти даде друга стая. А когато се завърна от пътуването и отвори куфара, я видя как изскочи навън, като ти се надсмиваше, и се скри в увъртането. Мишката ли преследва теб, или ти – нея? Мишка ли е, или дяволско нашепване? Ти ли се страхуваш от нея, или тя – от теб? Тунел като дъно на изоставен кладенец. И мишка, която скача от едно свободно блънуване в друго. А ти си привързан към скала като вик с наяднат намордник. Ех, да можех да съм там, в тази първа смърт, облак сред облаците. Не те чу никой освен мен.

И видя поетите да поставят примки за лов на яребици.

И видя мъчениците – всеки един застанал върху звездата си, щастливи с надеждата, която са дали на живите мъртви.

И видя, видя, видя страна, която мъчениците обличаха и с която се издигаха по-високо от самата нея / внушение по внушение. И се завръщаха с нея – зелена и синя / и жестока при отглеждането на тяхното потомство: Умирайте, за да живея! / А те не се извиняват и не забравят заветите си към своето потомство: Вие сте нашето утре, така че живеете, за да сме живи чрез вас! / Обичайте цветовете на нара / и цветовете на лимона. / Налейте нашето вино за празника на любовта! / Защото ние не намерихме време да го изпием с вас. / Извинете! Не намерихме време. / Затова вие не забравяйте да намирате време да празнувате любовта / и да отмъстите с любов за нас и за себе си! /

Вслушваш се в тях така, както панегирикът се вслушва в ритъма. И стомната пада от ръцете на смъртта и се счупва. Събираш парченцата буква по буква, съставяш името и го произнасяш. Осъзнаваш – когато ги виждаш да носят небесни дъги с лекотата на възнасящите се нависоко, че героизмът е по-прост от това, да го опишеш. И че има проекти – зад тях пред теб, които изгарят, за да изведат смисъла от абсурда. И когато ги чуваш да произнасят напевно нещо неразбираемо за теб, осъзнаваш, че смъртта е неясна метафора пред плътната яснота в този дълъг коридор. Тогава ставаш от леглото си, уверен в здравето на духа... и запълзяваш. Пълзиш на ръце и крака към банята, опирайки се на себе си. И когато чуваш звука на водата да шурти в тоалетната, разбираш, че си жив. Повтаряш отново, за да чуеш звука на водата. Водата, водата, водата.

Нима не чуваш звука на водата сега? Вали дъжд!

XIV.

Носталгията е разговор на отсъстващия с отсъстващия, обръщение на далечния към далечния. Носталгията е жаждата на извора за жените,

носеши стомни, и обратно. Носталгията тегли разстоянието назад, назад, сякаш стремежът напред, наречен надежда, е поетическо хрумване и авантюра. Сегашното време на глагола е раздвоено и се колебае, миналото време на недостатъчния глагол виси на един кипарис, застанал зад хълма на непоклатимия си ствол, загърнат в своето тъмнозелено, заслушан в един единствен глас: гласа на вятъра. Носталгията е гласът на вятъра.

Всеки път, когато затъваш в своята самота като онова дърво, носталгията те повежда с майчинска нежност към своя град, направен от прозрачни чупливи материали – носталгията има свой град, семейство и изискан вкус за подреждане на диви цветя, има и свое време, избрано с божествена грижа – спокойно митично време, в което смокините зреят бавно и антилопата заспива до вълка във въображението на момчето, което не е виждало клане. Носталгията обикаля с теб като екскурзовод в рая по всички краища на своята страна, изкачва се на една планина, в която ти намираще убежище и се търкаляше по дивите ливади, докато фибрите ти се пропият с аромат на салвия.

Носталгията има и своя предпочитан сезон – зимата. Ражда се от първите капки вода по суха трева, засилва стенанията на един женствен зов, жаден за влага. Обещание за всемирна сватба е дъждът. Дъждът е обещание за отваряне на заключеното към някаква сърцевина, възплъщаване на абсолютното в същности...

Толкова буки там се обръщат след двойката: ти и тя тичате под дъжда без чадър и без шапка, щастливи от един благороден скандал, щастливи от полу-голотата. Тичате, без да знаете накъде, освободили се и от път, и от цел. Задъхвате се заедно от сладка умора. Вмъквате се в корубата на тясна бука, в която има място само за един. Тогава тя се притиска към теб и ти се притискаш към нея, докато ставате двама в един. Ти я изцеждаш и тя те изцежда, и тогава водата се загрява и над вас, и във вас, задъхвате се от топлината, а страстта не се нуждае от претекста на дъжда, който ви вкара в помещението на буката и се оттегли. Носталгията е размесване на огън с вода.

Треската има и друго качество – носталгията. Всяка зима те боли една отсъстваща радост, ти вървиш под дъжда като един в двама – ти и онзи, който си бил в една друга зима, и доверяваш на себе си думи, които не разбираш, заради неспособността на паметта да възстанови предишна емоция и заради способността на носталгията да добави небивало към бивалото, като например дървото да стане гора и камъкът – яребица, или да бъдеш щастлив в килия, която ти се вижда по-широка от парк, или пък миналото да стои и да те чака утре като вярно куче. Носталгията лъже и не се уморява да лъже, защото лъже искрено. Лъжата на носталгията е професия. Носталгията е неуспял поет, който пренаписва една и съща поема стотици пъти. И старец, който все още пълзи, защото е забравил движението на времето и избягва да погледне в огледалото. Носталгията е

невинно фалшифициране на документи с цел защита на достоверността на изгнаника от корозия. Тя е и варта, необходима за боядисване на напуснатите къщи.

Ала никой не изпитва тежнение към болка, тревога или погребение. Носталгията е специализацията на паметта в разкрояване на скритото в гледката, в ремонтване на прозорец, паднал, без падането му да достигне до улицата. Носталгията е възмездието, с което изгнанието наказва изгнаника, тя е срамът на изгнаника от това, да се възхищава на музиката в изгнание, на градините... Да изпитваш носталгия означава да не се радваш на нищо тук, освен през срам. Ако бях там, казваш, ако бях там, смехът ми би бил по-висок, а думите ми – по-ясни. Носталгията е копнежът на думите към тяхното първично пространство, дори ако са неясни и чужди на общността. Но аз, казваш на себе си, предпочитам отчуждеността в изгнание пред отчуждеността въщи – защото в изгнание има нещо, което прави това задължително.

Затова в навалищата те тегли към самия теб, към уединението на писането. Писането е приближаване и отчуждаване, които си разменят минало и настояще. Жаждата на думите за вода, която проблясва в миража на мита, преврат на сравнението срещу сравнявания, маскиране на реалността с образа, с копнените ръце на носталгията укротяваш разстоянието..., като поставяш покрив на своето небе от взети назаем звезди и отиваш с друга, истинска жена в една топла стая, освободен от причините за треска и от недовършеното стенание на пресекулки. Звукът от дъжда върху стъклото има прилив на желание. Не повече от това, да изгрее светлина от нощта на тялото: Леглото ти е тайната ти / миналото ти ще дойде утре / на звезда, която няма как да нарани / росата. Полагаш глава на коленете ѝ, за да чуеш какво казва тялото, изпразнено от носталгията, Ева е току що сътворена и ти си току що роден без памет. Ти си моето утре и моето днес, а аз нямам вчера, ѝ казваш. И тя ти казва: Ти си моето утре и моето днес, а аз нямам вчера. Заспivate двама в едно и не сънувате нищо повече от това. Никой от двама ви не попита другия за значението на името – толкова силно бе усърдието на неведомото във вашето желание да разпали съблазънта. Тя те съблазнява и ти я съблазняваш. И след като ти я притежаваш и тя те притежава, и ти си преизпълнен с нея и тя е преизпълнена с теб, те позовава онова, което позовава нея от далечните ширини, и тя закопнява за своето минало зад вратата и за песен, която е различна от песента ти. /

Носталгията по началото, по начина, по който е вкаран ключът в ключалката на вратата. Укриването на погледа от неговата цел. Тренирано спонтанният избор на пейка и на нощна музика е емоционалното упражнение за напипване пулса на вселената. Тя, тази носталгия, е възпроизвеждането на най-красивата част от приказката: първата ѝ част, импровизирана с умела находчивост.

Така се ражда носталгията – от всяка красива случка, а не от рана. Носталгията не е спомен, тя е онова, което е подбрано от музея на паметта. Носталгията е селекционер като майстор градинар, тя е повторение на спомена след очистването му от примеси. Носталгията има симптоми, между които: пристрастеността на фантазията към погледа назад, неудобството от повишаването на цените колкото е възможно, прекаляването при превръщане на настоящето в минало, дори в любовта: Ела с мен да превърнем нощта в общо минало, казва болният на носталгията. Ще дойда с теб, за да създадем общо утре, казва поразената от любовта. Тя не обича миналото и иска забора за приключилата война. А той се бои от утрешния ден, защото войната не е приключила и защото той не иска да пораста повече.

Носталгията е белег от рана в сърцето, отпечатък на град върху тяло. Ала никой не изпитва тежнение към своята рана, никой не изпитва тежнение към болка или кошмар, а го тегли към онова, което е било преди нея, към време, в което не е имало друга болка освен болката на първите сладости, които разтапят времето като бучка захар в чаша чай, към едно време в райски образ. Носталгията е зов на флейта към флейта да поправят посоката, натрошена от конски копита по време на военен поход. Тя е болест на пресекулки, която не заразява и не умъртвява, дори когато придобие формата на пандемия. Тя е покана за вечерно парти със самотника, оправдание за неспособността за равенство с пътниците от един влак, които знаят добре своите адреси. Тя е онова, което събира за сънищата на чужденците материали, направени от прозрачността на красивото нищо, и пече за тях кафето на будуването.

Онова, което рядко се явява сутрин. Рядко завързва бегъл разговор с шофьора на таксито. Рядко идва неканено в конгресна зала или на първа среща между жена и мъж... Тя е вечерният посетител, когато търсиш следите си около себе си и не ги намиращ, когато на верандата кацне врабче, което ти се струва писмо от страна, която не си обичал, докато си бил в нея, така, както я обичаш сега, когато тя е в теб. Била е даденост, дърво, скала, а сега е адреси на духа и мисълта и жив въглен в езика. Била е въздух, земя и вода, а сега е поема.

Носталгията е стенание на правото, безсилно да приведе доказателство за силата на правото пред правото на последователната сила... Стенание на къщите, погребани под колониите, оставяно в наследство от отсъстващия на отсъстващия, и от присъстващия на отсъстващия^{*}, още с първата капка мляко по чужди земи и в бежански

---

^{*} Законът за собствеността на отсъстващите, приет в Израел през 1950 г., отнема имуществото и земята на палестинците, принудени да напуснат териториите на новосъздадената тогава Държава Израел и превърнати в бежанци. Нещо повече, законът отнема и имуществото и земята на палестинци, останали да живеят в Израел като нейни граждани, но с различно от „обичайното” им местожителство – т.е. прогонени от домовете и земите си и принудени да се установят на друго място в Израел. Тях законът нарича „присъстващи отсъстващи”. По материали от изследване върху системата от поземлени

лагери. Носталгията е гласът на коприната, който се издига от черницата към онзи, който изпитва тежнение към него във взаимна размяна на стенание. Тя е сливането на инстинкта със съзнанието и подсъзнанието... и жалбата на времето, безследно изчезнало от садизма на настоящето.

Носталгията е болка, която не изпитва тежнение към болка. Тя е болката, причинявана от чистия въздух, който приижда от върховете на далечна планина, болката на търсенето на бивша радост, но това е болка от здравословен характер, защото ни напомня, че сме болни от надежда... и сантиментални!

XV.

Любовта е като значенията насред път. Но тя е като поезията – трудна и се нуждае от талант, издръжливост и изкусна изработка – толкова много са степените в нея. Не е достатъчно да обичаш – това е едно от вълшебните действия на природата, като падането на дъжда и възпламеняването на светкавицата; тя те взема от теб и те отвежда в орбитата на другия, за да се справиш сам. Не е достатъчно да обичаш, а трябва да знаеш как да обичаш. Научи ли? Не може да отговориш, защото не можеш да си възвърнеш тръпката, която те разтърси и разпиля по поривите на люляка, наелектризира те и те подложи на мъчение с изгарящия вкус на меда. И не можеш да си възстановиш най-сладостната и най-жизнерадостна фаза на смъртта, когато твоето „аз“ те напусна и отиде при твоята женска, за да се срещне в нея с душата ти, свежа като узрял плод.

Тези мигове, когато думите ги възпроизвеждат, са бунт против издигането на тялото до мястото на духа. Кой от нас не е казвал на жената до себе си: „Нямам друго битие освен в теб“, и сме били искрени? Били сме искрени и когато сме намирали своето битие в същите думи на друго място. Е, научи ли се как да обичаш? Не може да отговориш – сигурно защото не си си изяснил фазите на усещането, преминаващо през разликите между: обич и любов, влечение и безумие, страст и плам, влюбеност и пламенност, жад и копнеж, сладост и порив, томление и разпаленост, възторг и привличане... и други случаи на мъглявост на епитетите от гледна точка на желанията. Всяка степен има съответното състояние на тялото, всяко състояние на тялото има съответната степен между смъртта и живота. И не знаеш къде си бил и как си бил.

Сега обаче ти, надвесен над живота си тъй, както моряк се надвесва над разочарованието си от неразгадаемите тайни на морето и пита: „Къде е

отношения в Израел, изготвено от центрoвете COHRE (Женева) и BADIL (Витлеем). *Ruling Palestine, A History of the Legally Sanctioned Jewish-Israeli Seizure of Land and Housing in Palestine*. Publishers: COHRE & BADIL, May 2005, p. 41. Б. пр.

моето пристанище?” , недоумяваш как сърцето ти се е върнало здраво и твърдо като трудна за отхапване дюля. Тогава защо се разплака, че Девата не е била дева край дървото^{*}, където те изпревари да стигне един от укротителите на вятъра? И защо се разплака повторно, че втората не ти отвори вратата, докато ти стоеше в лютия мраз, треперейки от унижение, не от студа, който запали твоето огнище? И защо се разплака трети път, че третата замина, без да обърне внимание, че ти бе прегърнал възглавница, не тяло от коприна и щраусов пух?

Няма любов, казваш, защото никоя любов не прилича на друга любов и няма определение за силата на гравитацията, която изтръгва съществуването от неговото съществуване и то не пита за същината си, която вече е отсъстваща, нито за свободата си, която се доближава до робство по избор. Аз съм твой. С кичур коса, развяван от вятъра, планините се отместват от местата си. С разтворени устни черешовите градини узряват не навреме. С безсмислена дума тълкуванието те поставя за цар на трона на прахта.

А ти – ти, поразен от електрически ток, се движиш встрани от правия път, по следите на онези твои листове, които са изпопадали, бурята и емоцията се въртят с теб в кръг, ти се въртиш с тях и не знаеш дали си тъжен или радостен, защото мъглявостта, в която си изпаднал, е усещане за лекотата на земята и за победа на сърцето над познанието. Впоследствие ще осъзнаеш, че любовта, твоята любов, е твоето начало. В началото на любовта ти си подготвен като музикален инструмент да се подчиниш на въздуха в онова, което той ти диктува като творчество: всеки полъх е напев, всяка пауза – благодарствена молитва. Подготвен си също за нощно разузнаване за всяко прошумоляване, дошло до теб от селенията на звездата. Удължи това начало – началото на любовта, за да ти се подчини фантазията така, както конят се подчинява на конника, а езикът да проникне в теб и ти да проникнеш в него така, като мъж и жена, които се надпреварват да окажат гостоприемство на неведомото с щедростта на взаимното покорство.

В началото на любовта върху теб се леят сини, сини зазорявания. В апогея на любовта ти я живееш, тя те забравя и ти я забравяш, и тя те кара да забравиш зазоряванията. В края на любовта все по-дълго гледаш часовника. А в отсъствието зазоряванията се спъват в причинителите на болка, наслоени в липсата на втора чаша вино и син шал в стаята, и така поемата се преизпълва с онова, което не ѝ достига. И когато я довършваш с недостатък, отворен към друга, се избавяш и от спомен, и от разкаяние, и не ръждясва в теб златото. Сякаш и писането като любовта е родено от

---

^{*} Според някои християнски автори Дева Мария е била под дърво, когато Светият Дух я благословил и чрез нея дал на света плод – Спасителя. В текста на Корана – глава „Мариам”, знамение 23, родилните болки довели Мариам „при ствола на палмата”. Б. пр.

облака – уловиш ли го, се стопява. И сякаш фразата експлодира, единствено за да компенсира загуба. И тогава образът на любовта се явява там: в едно интензивно присъстващо отсъствие.

И когато излезеш от себе си, сякаш ти си ти, и се погледнеш отдалече, сякаш ти си той – стоящ под дъжда, на улица, пълна с минувачи, с букет червени рози в ръка, усещаш не студа, а подигравка за кривата ти стойка. Питаш се: Любов ли беше или страст, обич или сладост? И забравяш за чувството си... Забравяш го и не го търсиш, и нито те боли, нито съжаляваш – задоволяваш се да му кажеш „здраси“ отдалече, докато то преминава в далечен спомен, който не причинява безсъние. Спомен, който контролираш така, както контролираш видеокасетофон: слагаш края в началото, или спиращ картината върху потребностите на непостоянното сърце.

Срамежливо се смееш на думи, които продължиха да възхваляват сладостта, докато изгоряха: тя почва от стъпалата, изваяни от късче слънце, нагоре, където проблясва светкавица между глезените, излети с тревогата на уменията, и още по-нагоре, към коленете, определяни като чудо, и още по-нагоре: корема – вълна в състояние на отлив, а по-нагоре: с благородно-срамежливи всмуквания постепенно започва залезът, и ти биваш приет и отстъпваш, извисяваш се и падаш, вкореняваш се и изхлипваш, и потъваш в примамлива нощ от нагорещена тъмнина. Нейните ръце ли, твоите ръце ли – не знаеш – те поемат и те вдигат като изпаднал в безсъзнание орел в пространство, от което капят звезди... Тогава се вглеждаш в полуотворените очи през полузатворени очи, та всеки от двамата ви да се увери, че прораста в другия.

Ала никой не населява връхната точка – падате двамата заедно от най-горното небе в една дрямка, намокрена от ситния дъждец. Прошепвате в едно общо мълчание нищо по-ясно от друго нещо. И сънувате заедно и поотделно, че тази прегръдка ще продължи вечно, докато не ви стане ясно, че това вечно има краткотраен живот и че вечността е неподвластна никому и често се обръща и преминава от един миг в друг, от едно състояние в друго.

А ти, който не познаваш любовта, освен когато си влюбен, не питаш какво е тя и не я търсиш. Ала една жена те попита дали си влюбен в любовта заради самата нея и тогава ти се изплъзна, отърси се от стъписването на отговора, и рече: „Влюбен съм в теб.“ „Не си ли влюбен в любовта?“, настоя тя. А ти рече: „Влюбен съм в теб заради самата теб.“ И тогава тя си отиде от теб, защото не ти е доверено нейното отсъствие. Любовта не е идея. Тя е чувство, което се нагорещява и изстива, идва и си отива. Чувство, което се въплъщава във форма и снага и има пет, че и повече сетива. Понякога ни се явява във вид на ангел с леки криле, способни да ни изтръгнат от земята. Друг път ни връхлита в образа на бик, който ни поваля на земята и си отива. Трети път се надига под формата на

буря, която разпознаваме по разрушителните ѝ последствия. А понякога слиза върху нас във вид на нощна роса, когато вълшебна ръка е издоила странстващо облаче.

Ала всички тези форми се събират не в идея, а в жена – осезаема, видима, достъпна за допир и докосване. И ние се влюбваме в привлекателната форма, а фантазията се нахвърля с настървение да изследва съдържащата се в нея мъглявост и чудатости. Колкото до душите, те се разпознават взаимно и постигат еднородие около формата, сияеща в същността. И може да имат разногласия относно тълкуването на онова, което тялото казва на тялото – тогава се оттеглят в една друга прозрачност и се установяват в тела, изпълнени в по-голяма степен с вода, съзвучие и музика. Любовта е променливата, подвижната, бунтуващата се срещу идентичността. Тя е екстазът, при който страстта се бърка с озарението. Тя е онова, което не знаеш и знаеш, че не го знаеш. Тя е завършване на смисъла чрез безсмислицата заради прекалената му склонност към безвъзмездността и прахосването на присъствието. Тя е противоположност на повторението и настояване за подобряване на въздуха и цвета, защото в противен случай би се превърнала в брак, в който предпазването на словото от гаф би заело мястото на импровизацията, необходима за такава поезия, на която единствено се гради любовта, а прозата на воденето на домакинството не е в състояние да постави две току що откъснати круши върху мраморен поднос и да подтикне неведомото да препречи пътя на познатото. Необходима е тайна, необходима е постоянна тайна, за да остане любовта изненада и дар – не отваряй скрина с нейните дрехи, пълен с тайните на естествените ѝ състояния!

А угасне ли страстта, любовта лека полека се оттегля към деня на приятелството. Ти ѝ казваш: Колко красиво е приятелството, когато остаряваме заедно, когато аз се опирам на теб, а ти се опираш на мен и аз проявявам жалост към теб, а ти проявяваш жалост към мен в старческият дом, когато сме безсилни да си спомним. Но аз предпочитам да се подпирам на бастуна си, не на теб. И не бих искал да видя пред себе си Ромео и Жулиета, нито Меджнун и Лейла в такава жалка възраст. Любовта има краен срок на годност – така, както животът, консервите и лекарствата. Аз обаче предпочитам падането на любовта, покосена от сърдечен удар в апогея на страстта и сладтта – както кон пада от планина в пропаст.

Попитах те: Коя е тя?, а ти отвърна: Не я познавам – толкова много са нейните образи в едно. Тя е и не е тя. Тя е те, когато се съберат в една любовна поема с множество източници, разпределена между потребностите да се потърси постигане на непостижимото и зов, който ни залива, без да осъзнаем, че не е пристигнал, и възобновяване на жаждата досами извора. Тя е и не е тя и когато присъства, и когато отсъства, и сякаш нейното присъствие е моето отсъствие в нея, и сякаш нейното отсъствие е присъствие на детайлите. Но тя се разпространява под няколко

имена и аз не знам дали тя е тя, или е от жените на моето въображение и моите променливи желания. Затова изглежда, че тя е измислица, защото аз не греша в имената и не повиквам друга с нейното име, което съм забравил, тъй като рядко го използвам.

Попитах те: Не си я познал – тогава как обичаш? Думите ти ме удивиха: Какво е любовта? Сякаш никога не съм обичал, освен когато ми се е струвало, че обичам... То е, като да ме отвлече от прозореца на влак едно помахане с ръка, вероятно адресирано не към мен, а аз съм го разтълкувал и съм я целунал отдалече... И като да видя на входа на киното една девойка, която чака някого, и да си въобразя, че аз съм този някой, и да избира мястото до нея, да видя себе си и нея в сантиментална сцена на екрана и да не ме засяга дали ще съм радостен или тъжен на финала на филма. Защото аз я търся след финала. И не я намирам край себе си, откакто завесата се спусна.

Попитах те: Приятелю, ти да не би да играеше?

Отвърна ми: Изобретявах любовта, когато е необходимо / когато вървя самотен по речния бряг, / или всеки път, когато в тялото ми се увеличи солеността, аз изобретявам реката...

XVI.

Между излизането и влизането има продължително време, което ти позволява да се сбогуваш с изгнанието с подобаваща за това горест. Ала ти не разбра защо сълзите се скриха под повърхността на думите, а после изплуваха и преляха, докато се сбогуваше с Тунис в Националния му театър... и изпращаше отправящите се към задната сцена на страната..., напускайки пространството на мита, за да влязат в тесния съсъд на реалността. Някаква надежда се процежда от хоризонт, мокър от сълзите на парата от лятната влага, предизвикани от болка, за чиито странични последици никой не е обърнал внимание. Може би радостта от авантюрата – авантюрата да откриеш отново обетованата земя, бе накарала завръщащите се да забравят да възхваляват Картаген със слова, достойни за неговото море и гостоприемство.

Завръщане, завръщане без гръмък химн, без храбро знаме – ту като промъкване през дупките на зид, ту като празнуване на влизането през широката порта на затвор с добро име и патриотичен хаос. Изселниците са възвращенци, възвращенците са изселници. Между едното и другото разграничение е прелестта на едно необходимо забравяне на условието, което контролира думите, както се случва, когато символите се отделят от реалността, имената – от наименуваното, фразите – от значенията им: завръщане, независимост, държава, мир, суверенитет, червен килим, министерство, президентство – думи, които сочат нещото отдалече, не го

изразяват и не приличат на него, сякаш идентичността, жадна за какво да е запълване, се изпълва с пожелание, което си е представила, че е осъществено.

Безмълвен спор със себе си, отложен от радостта от затварянето на кръга над вълните на морето – този път нашето море. Във въображението на завръщащия се от непостижимата красота на картините има извинение за прегрешението излизане – едновременно принудително и полупринудително, има и компенсация за псалма на изселничеството. Ще видим нашето слънце да изгрива от нашия изток, не откъм изгнанието. А за нашите плодове има тълкуване от рационалното за сетивното:

Ябълка – отхапване от формата без наказание за познанието. /

Круша – идеално оформена гръд, ни по-голяма, ни по-малка от удобството на дланта. /

Грозде – зовът на захарта: Изцеди ме в устата си или в бъчвата. /

Кайсия – завръщане на носталгията към корените ѝ изнемошляла. /

Портокал – идея, която свети в нощта и се яде по всяко време. /

Смокиня – разтваряне на устните с два пръста, за да бъде постигнат еротичният смисъл наведнъж. /

Кактусов плод – защитата на Девата за нейното съкровище. /

Череша – съкращаване на разстоянието между страстното желание на очите и порива на устните. /

Дюля – жена дразни мъж и това предизвиква спазъм в гърлото на разочарования. /

Манго – слюнка, потекла от видима сладост. /

Ягоди – топчета, на цвят нито червени, нито не-червени, които препращат към скандалната прилика. /

Малина – захарна или черна на цвят, спомен за първа целувка. /

Нар – скриване на рубин в тайника. /

И всеки път, щом възвращенецът се приближи до завръщането, той се превръща в негова рамка, която не пречи на чувствата да се леят. Срамежлив героизъм се спешава от конски гръб без кон и се заема с посрещане на обичайното от обичайното... Ще целунеш пръстта, ще прегърнеш стволите на дърветата, ще изречеш неприкосновени думи от красноречието на победителя или пленника – красноречие, доразвито от изгнанието с цел подобряване на условията за пребиваване върху мост и с цел провъзгласяване на защитата на колективното сърце от разваляне. И всеки път, щом възвращенецът се приближи до земята на великите сънища, очите му овлажняват и стъпките му се забавят, за да не се спъне по пътя на пясъка... и поглежда назад, сбогувайки се с един героизъм, чиито ритуали е подчинил с войнишка дисциплина... героизъм, твърде далече от обзелите го чувства, които предизвиква в безпорядък в него една жадувана следобедна дрямка под лозницата.

Завърши ли пътуването или започна? Приблужи ли се той до мястото, или мястото се отдалечи от своя образ във въображението? Възрастният възвращенец е кандидат за сравнението и недоумението при предпочитане на въображаемото пред реалното. Колкото до новородения в изгнание според най-добрите качества на неговия антипод, той може да бъде изоставен от един рай, създаден специално за него от думи, които са се пропили в него и той е направил от тях стереотипи, за да му бъдат наставници в различието. Той е наследил паметта от ближни, които са се боели за него от забравата, / залога на другите... Наследил е паметта от настойчивостта на химните да славят фолклора и пушката, превърнала се в идентичност, откакто се роди отечеството, далече от земята на отечеството... Отецеството се роди в изгнание. Раят се роди от ада на отсъствието.

А ти – ти не беше с тях. В теб има от живота на изгнанието толкова, колкото е в теб твоят живот в отечеството. Не разбра защо се разплака в театъра в Тунис, а с теб се разплака и публиката, заразена от епидемията от неясен плач. Сълзите са заразни както прозявката. Дали защото ти не беше с тях, или защото ти бе онзи, който формулира обявяването на лелеяната държава, и знаеш, че държавата все още е литературен текст. И чувстваш, че вратата, през която се източват възвращенците, не води към независимост и държава. Вярно, че окупацията излезе от спалнята, но е седнала в хола и в другите стаи. Контролира крана за водата, копчето за електричеството и синия цвят на морето. Не е ли това донякъде добре? Не е ли това по-добре от нищо? Превръщаш се в двама: единият казва „да”, другият казва „не”! Но за какво е целият този лъжовен празничен шум, който упоява света със снимки?

Прикован пред телевизора, си влязъл в образа на неутрален в присъствие на недоумението, издигнало преграда между разума и сърцето. Разумът казва: Безсмислен провален театър. А сърцето пита: Как да се спася от магията на режисурата? Тревата е зелена, времето е подходящо за празник, господарят на света е привлекателен. Двамата заклетни врагове приближават един към друг и се здрависват: единият като на тръни, другият – с ликуваща увереност. Изключително грижливо подбраната публика аплодира поврата на историята в градината на Белия дом. Ала езикът, който чуваш ти, връща сърцето ти на правилното му място: Не, това не е моят език. Къде е красноречието на жертвата, която възкресява паметта за продължителните си страдания пред бедата на мига, в който врагът поглежда врага в очите и настоятелно стиска ръката му? Къде са гласовете на досегашните и бъдещите убити, които настояват да получат извинение не само от убиеца, а и от историята? Къде е недоумението на смисъла от срещата на противоположност с противоположност? И къде е викът, съпътстващ хирургическата операция за ампутирание на миналото от

настоящото в авантюрата на отминаването към едно объркано утре... И къде е моят език?

Затова ли твоят личен отговор бе поетична защита на завръзката и паметта? И тогава написа отзвук от лично-колективна автобиография и се запита: „Защо оставих коня сам?“ Ала какво може да направи поетът пред булдозера на историята, освен да пази дърветата покрай старите пътища и кладенците с вода – видимите и невидимите? И да защитава езика от заваленото отстъпление от неговата метафорична специфичност и опразването му от гласовете на жертвите, настояващи за своя дял от спомена за утрешния ден на онази земя, за която се води борбата с нещо, което е отвъд силата на оръжието – силата на думите.

Върху теб се изсипаха отровните стрели на въпросите: Какво ще напишеш без изгнание? Какво ще напишеш без окупация? Колкото до изгнанието, то е битието. Колкото до битувашата окупация, тя е, която възпрепятства активността на фантазията. Ще пиша по-добре. Но защо подобни въпроси не се отправят към поетите на други народи? Дали защото условие за палестинското творчество е робството, или защото свободата не подхожда на нашата ритмика? И какво означава палестинецът да бъде поет, и какво означава поетът да бъде палестинец? Първото е да бъде продукт на историята, битуващ в езика. Второто – да бъде жертва на историята, победител в езика. Ала първият и вторият са едно и също – едновременно неделимо и несъединимо.

Първо Газа и Йерихон. А ако сте добри деца, Газа и Йерихон няма да бъдат последно... Най-сетне ти замина за Газа. Не беше я виждал преди. Беше писал до нея и за нея, такава, каквато самата тя бе нарисувала портрета си: крепост, обсадена от море, палми, нашественици и смоковници. Крепост, която не пада. Газа – тя е честта, нейното име ѝ е гордостта и е провокирана непрестанно от това, че светът премълчава дългата ѝ блокада. А по дългия път от Кайро, по синайските пясъци, ти не успя да предадеш своите колебливи усещания в категорични думи. Словото се бунтуваше срещу пристигането от сърцето до езика като руската буква „л“, която се издига от корема и спира при небцето.

„Къде е Муин Бсисо* – попита ти шофьора, – защо не дойде с мен?“ А той ти припомни, че Муин спи в пясъчна яма в едно от каирските предградия. Не намерили за него място в Газа. А ти промърмори: Търсехме къща, а после взехме да търсим гроб. Ох, да беше почакал мъничко... Да не беше заминавал за Лондон, да не беше слагал на вратата на хотелската си стая „Моля, не безпокойте“, днес щеше да бъде мой домакин в Газа. Газа е негова лична собственост, неговото частно поетическо царство. Колко незавършена ще изглежда Газа!

---

* Муин Бсисо (1926-1984) - значим съвременен палестински поет, близък приятел на Махмуд Даруиш. Б. пр.

Залезът в Ал-Ариш беше бавен. Без да бързат, слънчевите лъчи прегръщат палмовите листа и съзерцават цвета на огъня, който бавно, бавно слиза от тях, за да украси морските вълни, предали се на вечно флиртуване, и те да ни съживят с влажен летен полъх като ветрило в ръцете на ангел доброволец. „Кога ще влезем в Газа?“, попита ти своя приятел, зает с въглените на наргилето, а той отвърна: „Когато настъпи нощта.“ „Искам да я видя с всички сетива“, рече ти, тогава той се усмихна: „Отечеството е по-красиво нощем. Наслаждавай се сега на слънчевия залез в морето на Ал-Ариш – там няма да видиш морето, както го виждаш тук... Там морето е колонизирано.“ И повтори: „Отечеството е по-красиво нощем, не бързай, не бързай!“ Ти сложи тетрадката с бележките и очакванията в куфарчето и заключи в него емоциите си. „Какво изпитваш?“, попита те Ясер. „Дългият път обезкръви чувствата и очакванията ми...“, рече ти, сега не чувствам нищо и не очаквам нищо.“ „Така е по-добре“, каза той.

В мрака влязохме или се промъкнахме в Газа. Оставих те да вървиш пред мен и взех да нося твоята фантазия. – Ти не си в състояние да я опазиш от падане върху твърдата реалност. Видях те да криеш лице от настойчивостта на камерите, разположени, за да уловят опиянението на възвращенеца и да заснемат думите, подготвени за осмиване на изгнанието. Ти рече: „Дойдох, а пък не съм пристигнал, стигнах, а не съм се върнал.“ Не излъга никого, нито себе си, поводът не е празничен. Газа още не се е възстановила. Разрухата, оставена от окупацията, проникваше в дълбините ти... И ако не сънуваш нещо по-далечно, морето ще избяга от рибарите в твоя език. През онази нощ, накъсана от бариерите, заселническите колонии и наблюдателните кули, човек има нужда от една нова география, за да знае разделителните линии между крачката и следващата крачка, между забраненото и позволеното като трудността да попаднеш на мъглявото и ясното в споразуменията от Осло.

Трябва да заспиш в края на нощта, прибягвайки до хапче успокоително. Когато се събуждаш, имаш нужда от известно време, за да се убедиш, че си в Газа, която скоро ще наречеш „град на сиромашия и неустрашимост“. В горещината по пладне отиваш с неколцина приятели възвращенци да посетите бежанските лагери. Вървите бавно по сокаците, ти се срамуваш от водата и чистотата. И не вярваш, както никога не си вярвал, че съдовете на сиромашията са единственото условие за увековечаване и потвърждаване правото на завръщане. Но си спомняш онова, което трябва да забравиш: съвестта на света. Ругаеш теориите за напредъка и предумисълта на историята, която може да върне човечеството в пещерата. И се лишаваш сам, за да бъдеш реалист, от ваксината на оптимизма и ентузиазма, и я компенсираш с таблетка против високо кръвно. „Ако помисля за нещо друго, казваш, ще хвърля съвестта си на котките.“

Питаш се: Кой юридически или езиков гений може да формулира договор за мир и добросъседство между дворец и колиба, между пазач и пленник? И вървиш по сокаците, засрамен от всичко: от изгладените си дрехи, от естетиката на поезията, от абстрактността на музиката, от един паспорт, който ти дава възможност да пътуваш по света. Заболява те съзнанието. И се връщаш в Газа, извисена чрез лагерите си и бежанците, изпитваща неясен страх от възвращенците, и не знаеш в коя Газа се намиращ. И казваш:

Дойдох, ала не съм пристигнал.
Стигнах, но не съм се върнал!

XVII.

По крайбрежния път сърцето ти се втурва да скочи пред теб като ловно куче. Не заспа, макар да сънува, че летиш ниско като яребица. Знаеш, че никой връх не остава такъв, какъвто е – висок, висок. На времето е присъщо действието дялане на камъка, така местата могат да променят местоположенията си, ако на страстта бъде дадена възможност да се развихри, както си пожелае, и те превърне в перце, каквото си сега на крайбрежния път, прицелен в севера като стрела. Северът – дали все още си е на мястото, създадено от двама близнаци: планина и море?

Не си спал добре, откакто преди два дни пристигна в Рамалла от Аман – тогава стоя на моста „Аленби“* като уважаван пленник сред войници, които те гледаха с тежко любопитство и очакваха други заповеди от други органи по сигурността да се уверят, че ти си ти, а не някой друг, който се е преродил в теб и си е присвоил името ти, за да вкуси от това унижение и да пише стихове за увъртанията на сянката.

Не бяха съвсем неправилни – на този мост човек не е онзи, който е бил допреди малко: изгарящ от желание за среща със земята на големите и малките легенди, свит около себе си като зелка или необелена глава лук. Там войникът или войничката ще го обелят без заобикалки. По отношение на него те имат правото да заповядват и да забраняват: Събуй си обувките. Свали си часовника. Разкопчай си колана. Свали си очилата и влез в апарата. Апаратът звъни, ти правиш всичко отново, апаратът звъни. Подлагат те на ръчно обискиране и намират причинителя на звъна: луксозната писалка. Разглобяват я и не намират в нея нищо освен черно мастило: Следващия път извади писалката от джоба си. „Следващия път, казваш ти, няма да нося такава писалка.“

Там, на моста, под който няма река, откакто водите ѝ бяха подложени на ограбване, сънят затяга колана, образът на страната избледнява и ти не си ти. Наближаваш Йерихон – реалния, не митичния

---

* Главният контролно-пропускателен пункт на границата между Израел и Йордания. Б. пр.

Йерихон. От двете страни – палмови дървета, а очите ти търсят прочутата „йерихонска роза”, ала не я намират, нито намират следите от мита, станал скучен от многото преразказвания и съмнения от страна на историците. Но Йерихон е тук, в Йерихон. Изкачваш се на Планината на изпитанието **, до един малък манастир, изсечен в скалите – тук сатаната дошъл при Христос, който постил четиридесет дни и четиридесет нощи, докато огладнял.

„Пак Го завежда дяволът на твърде висока планина и Му показва всички царства на света и тяхната слава, и Му дума: Всичко това ще Ти дам, ако паднеш и ми се поклониш. Тогава Иисус му казва: Махни се от Мене, сатана! Защото писано е: „Господу Богу твоему ще се поклониш и Нему одному ще служиш.” Тогава дяволът го оставя и ето, Ангели дойдоха и Му прислужваха.”***

Седиш в близкото кафене и не можеш да изпиеш чашката кафе, за която си съперничат с теб мухите. Мухи без край. Нагли мухи. И вземаш назаем един стар въпрос: За какво Бог е създал мухите?

Шепа пръст с безразборен строеж, останала след земетресение-гняв Божи. Пясъчни хълмове, пораснали като гъби набързо и хаотично. Струва ти се, сякаш вечността е била на кратко посещение, за да установи следите от страха за настоящето, взрян в пропаст, от която се разбягват спираловидни тераси. Дали животът е стигнал дотук, бягайки от Мъртво море? Ето ги, надничат с малките си венчета иззад сиви и черни скали – макове, появили се от самотата на пространството... Малко ситен дъждец и светлина са достатъчни, животът да надвие небитието. Малко надежда и време са достатъчни, за да преминеш рифовете на мита, непостигнат от съдбата на предците си. Така че заимствай от маковете красотата на експресивността и кажи: С небитието нямам нищо общо – дори смъртта да ме е обсадила./

А ако те попитат за силата на поезията, кажи: Както виждаме, тревата не е крехка. Не се чупи, откакто е скрила скромната си сянка в тайната на земята. А в тревата върху скала има красноречие, слязло без шум и камбани от някакво мистично място. Тревата е стихийно пророчество, чийто единствен пророк е цветът ѝ – антипод на пустинята. Тревата е спасението на пътника от грозната гледка и от една армия, завардила пътя към възможното. Тревата е непринудената поезия на импровизацията – лесно недостъпна и недостъпно лесна. И доближаване на езика до смисъла, и сливане на смисъла с гостоприемството на надеждата.

А ако се попитат: От море ли черпиш, или ваеш в скала?, кажи: Само длетото на водата може да изсече скалата. И ако те попитат за двубоя между поезията и смъртта, погледни към тревата и кажи нещо, което не е далеч от истината: Няма поезия, която да е победила смъртта в часа на

** Планината на Христовите изкушения. Б. пр.

*** Евангелие от Матей, глава 4, 8-11. Б. пр.

срещата, ала тя я отлага, отлага я с толкова време, колкото е необходимо за проверка на смисъла на пеенето на един продължителен концерт, докато завърши песента и певецът падне в ръцете на своя снайперист, застанал зад вратата; а може и никой да не обърне внимание на смъртта на певеца, щом песента вече се е превърнала в колективна и са я запели присъстващите на вечерта. В това отлагане на новите певци им се струва, че смъртта е заспала, и нехаейки за нея, се събуждат от маковете, които ги приветстват като встъпления на ханаански поеми, недописани от пастирите на газели, заети да прогонват вълците и чакалите.

По крайбрежния път, бягащ на север, изпразваш сърцето си от излишния му товар, за да се преизпълни с даровете на пространството – дървета, аромат, славеева песен, псалми, мъки. А от описанието на рая в съзнанието ти остава само твоето последно обръщане на каменните стъпала към един полуотворен прозорец, през който гледаше морето и залеза и залязваше в самота: Аз и слънцето приятели сме близки, / на които забранено е по улицата нощем да се движат, / може смисълът да ми харесва, / или да не ми харесва, / но привикнах с ритъма на песните./

Срещу теб появява вятърът на носталгията – откъм портокалите вдясно от теб и от морския йод вляво. А от север те заплашва приближаването към съдържанието на сърцето в мъгла, която затруднява паметта в отделянето на личното от публичното. Боиш се за настоящето от властта на миналото, боиш се за миналото от абсурдността на настоящето и не знаеш къде ти е мястото на този кръстопът. Дали си онова, което си бил, или си това, което си сега? Боиш се и от забравата за утрешния ден в калта на въпроса: В кое време съм аз?

От това, в което си, те държи настрана объркването между любопитството на туриста, горестта на госта и радостта на възвращенеца. Три десетилетия отсъствие на личността от нейното място прави от мястото осиротяла личност и прави от личността подвижно парче земя..., която може и да е достатъчно широка за песнопението, но пронизва сърцето на певеца и грешките му се множат. Сред грешките му е да се сбогува с онова, което вижда, да вижда само красотата на миража, който обещава надежда. И тъй, както ще направиш, когато стигнеш при Кармел, освен да попиташ: Защо слезе от Кармел? А в душата ти, повеляваща недоумение*, има мъгляв отговор: За да се науча да вървя по пътища, които не познавам.

По вълшебния крайбрежен път има сенки от твоето минало и толерантна красота, която прощава на отсъстващия допуснатите от него грешки, като пейзаж, който нехае кой отсъства и кой присъства в него. Утрото е чисто, пролетно, кайсиево, слънчево, лее се плавно. В сърцето ти – посрещане за нашествието на гледката, преливаща се от лазурно до

---

* Перифраза на арабската пословица „Душата повелява злини.“ Б. пр.

зелено през прозореца на колата, забързана към срещата, която се превръща в своята противоположност. Само каква среща: в нея има място само за един стол – за теб, или за Емил Хабиби **, който те пришпори, за да си уреди сметката с теб и с един живот, който не прилича на живот, освен по избавлението си от капаните на митовите, поставени с увереността на изкусен ловец; и той му се противопостави със смях и с ирония, насочена и към хитроумността на ловеца, и към хитростта на яребицата. Той изкова термина „песиптимист“, за да попадне на свободата си, объркана между две ситуации. Той нито е той, нито е друг. В него има състояние и от двамата, обяснявано единствено със смяха. Той обаче защитава своето сливане и съмнение с увереност, която е в дисонанс със съмнението. Между неговия литературен текст и неговия медиен и политически шум има противоречие, разрешимо единствено чрез пристрастието на читателя към правдивостта на литературата и приоритета на текста пред белите полета. Надсмивайки се над себе си, той каза: „Имах кокошка, която снасяше златни яйца, а изядох кокошката.“ И тъй добре владееше силата на сатирата, че тя нараняваше и него, когато той ѝ беше на мушката. Сатирикът не търпи тя да се обърне срещу него. Всеки път, когато ти не беше съгласен с него или за него, той – както се казва – се закачаше с теб. Ала докато подготвяше погребението си и проверяваше архива на своя дял от безсмъртието, настойчиво поиска от теб, сякаш пишеше завещание, да се срещнете във филмиран диалог, а ти живееше на улица „Аббас“.

Когато ти го попита: „Как да стигна от Рамалла до Хайфа, Абу Салям *, пред нея е цялата тази държава, въоръжена до зъби със забрани“, той рече: „Ще положи всички усилия да получи разрешение, което да ти даде възможност за двудневно посещение в Галилея. Но не се бави, смъртта ми остави още съвсем, съвсем малко време.“ Вечерта те зарадваха с новината, че утре сутрин можеш да заминеш за Хайфа. През нощта видя два петела да се бият пред камерата, видя да се разхвърчава перушина във въздуха. В три след полунощ те събудиха, за да ти съобщят, че Емил Хабиби не е могъл да чака. Сбогувал се е с живота. А ти трябва да заминеш за Назарет, за да присъстваш на траурната церемония и погребението. Емил Хабиби бе завещал да напишат на надгробие то му „Останал в Хайфа“.

По крайбрежния път ти се запита: А какво ще стане, ако остана в Хайфа? Какво, ако остана на което и да е място? Какво, ако съм? Какво, ако не съм? Въздържаш се да стигнеш до квинтесенцията: Суета на суетите, всичко е суета. Изведнъж завалява слаб дъжд, който мокри душата ти, мокри пеперудите. Дъждец и светлина. И пеперуди, пърхащи ниско над

** Емил Хабиби (1921-1996) – виден палестински писател, гражданин на Израел. Автор на романа „Песиптимист“ (издаден на български език през 1982 от изд. „Народна култура“ в превод на Веселина Райжекова под заглавие „Странните обстоятелства, свързани с изчезването на Саид Абу ан-Нахс Песоп“) Б. пр.

* Абу Салям – прозвище на писателя Емил Хабиби. Б. Пр.

крайбрежния път. Пеперудите са разпилени хрумвания и чувства, полетели из въздуха.

XVIII.

Въображението се издига, видимо като облак, над хълмове, понесли на хълбок селата, вкопчени в началото на битието. А от детайлите ти знаеш толкова, че могат да запълнят книга, отворена за непълно четене, което не заплашва нито читателя, нито писателя с финална глава. Галилея има поеми, писани от блънуването на мистик-суфи, и мъртъвци, които тренират завръщане към едно детство, което пеперудите спасиха от нашествието на забравата. Селата, погребани под земята, изпращат своите спомени на оцелелите села, чиито жители напролет отиват на поклонение при тревата, която расте от тяхното минало: тук сме родени, на ръба на тоя кладенец, както се раждат ружата, цикорията, седефчето. Тук си се родил и ти – както се ражда въображението – постепенно от всичко; тогава как отправяш въображението освободено и политаеш на кон?

Ни следа от Ал-Бируа* вдясно от шосето, което идва от Назарет, освен образа ѝ в твоето въображение, прободено от рогата на биковеите, които предъвкват и преживят сеното на твоите спомени. „По залез минавам покрай нея, каза ти, за да натрупам за въображението си мъглявост, която да подпомогне чужденеца в теб да измисли образи от грапавините на камъка. На залез минавам покрай нея, каза ти, за да не ме види никой друг освен мен да я търся в онова, което се откъсна от мен, и да извися възхвали за абсурда, необходими за връщането на въображението към онова красиво безразсъдство, което шие дрехата на пространството. На залез минавам покрай нея, каза ти, та формата да се споразумее със смисъла за моето подслоняване, и разговарям с нея скришом:

Това съм аз, това е то,

Това е то, злочестото момче, син на баща злочест / и на злочеста майка,
син на твоята вода и твоя огън, / аз дойдох от теб, дойдох от нищото и от
една от твоите поеми древни аз дойдох, и от въображението, да ти върна
твоето въображение и името ти да гравирам / по скалите като другите
поети в тая пустош. / Попитах муле за баща му – каза: „Вуйчо ми е кон”,
след туй изчезна. /

И момиченце попитах за баща му – то засрами се от мен / и рече: „Може да
си ти”, и след това с мъглата се облече. /

Чучулигата попитах, дете с майка си говори, майка ѝ коя е, тя сниши се и
отвърна: „Може да си ти, вземи ме” / и в ръката ми заспа. /

---

* Родното село на поета Махмуд Даруиш. Б. пр.

Себе си попитах: Кой съм аз?
Повтори нощно ехо: Кой съм аз?
Това съм аз, това е той.
Това е моята фантазия, изцяло. /

И ти продължи към дома на майка си – от другата страна, срещу първоначалната територия на фантазията. Не разпозна очертанията на пътя, мястото се бе изпълнило с къщи, безразборно прилепени една до друга, и с деца, които се намножиха и се надвикваха: Това е чичо ми. Това е вуйчо ми. Едва сега обърна внимание, че си чичо и вуйчо, а и едва сега научи, че майка ти пее. Извисява глас с ликуващи викове и песни, в които се обръща към теб с пълното ти име и вижда в теб рицар, който се завръща от пътешествието на мита. Молиш я да спре да измисля прослава по подобие на лишението и отдалечеността. Ти си само нейният син, тя е само твоята майка. Прегръщаш я и тя те прегръща пред погледите на любителските фотоапарати, насочени към две сърца.

„Трябваше ли да умре приятелят ти, за да те видим?“, казва ти тя. „Няма ли друг път към тази наша сватба освен погребението на приятеля ти?“ За да отмахнеш раняващия парадокс, я питаш защо те е биела, когато си бил малък, тогава лицето ѝ почервенява и тя казва: „Злочестината беше причината.“ Твоята майка е твоя майка с белотата си, с дългите си коси, с езика си, който наранява и пила. Енциклопедия на подробностите, приказка на дългите сравнения между минало и настояще. Всичко, което е било, е по-добро от това, което е сега: водата от кладенеца е по-добра от водата от чешмата. Газеничетата са по-добри от електрическите крушки, далечното време е изгубеният рай. Катастрофата ан-Накба я бе пробола в сърцето и я бе натоварила с последиците от земетресението, а тя се бе съпротивявала на нещастieto с гордост и духовна енергия, придала на тялото ѝ силата на кобила – не се уморяваше, или не позволяваше на умората да изрази жалба, а само подигравка с времето, превърнало семейството ѝ от земеделци в бежанци. С хаплива ирония тя бе заставила злочестината да се подчини на въздържане от оскърбление. И освен това бе научила теб да смяташ достойнството за свещено и да разчиташ на себе си и в игрите, и в уроците, и в гладенето на дрехите.

Твоята майка е твоята майка и ти си нейният син, когато сте заедно. А в присъствието на другите тя играе ролята на свидетел. Спазва дистанция, която те оставя в положението на специален гост на нейното майчинство и публична личност, по отношение на която тя не защитава правото си на собственост. Сякаш разговаря със себе си и си шепне: „Аз го родих в началото. Но той продължи да се ражда.“ Тя си е тя, опираща се във всичко на старостта си. Не позволява на никого от синовете и дъщерите си, от внучките и внуците си да се радва, че ѝ помага. Събужда се в зори... Отслужва молитва, прави си кафе, измива къщата си. Полива

цветята си в дворчето, проветрява въздуха от прахта, избърсва прахта от старата си библиотека, сетне пере дрехите си, готви яденето си и чака гостите си. И ако се оплаква, то е от малкия брой слушатели на нейните истории. Настояха да си вземе телевизор, който да я забавлява, тя отказа, защото не понася дърдоренето на говорителките и говорителите, не приема да бъде слушателка, иска тя да бъде говорителката.

На другия ден сутринта пиеш с нея нейното кафе, което се прочу, след като ароматът му се разля в песента, написана от теб преди повече от три десетилетия по време на второто ти пребиваване в затвора. Питаш я: „Харесва ли ти песента?“ Тя се усмихва срамежливо и се задоволява да каже: „Дано Бог бъде доволен от теб.“ И ти напомня, че трябва да тръгнеш сега, преди да са дошли гостите, за да идеш на гроба на баща си. Поглеждаш портрета му, окачен срещу теб на стената. Скриваш своята тъга и печал по търпеливия Йов, когото ан-Накба пренесе от улеснението в затруднението^{*} и прекара живота си в изтощителна борба със скалата да търси хляб и книга за теб и братята ти. И той като своя баща не се бе взирал продължително в щастливото си минало, взиращо се в него иззад маслиновите градини и житните ниви, та да не се срещне победеният с ограбения. Носеше бремето на настоящето такова, каквото е, като свален цар, който няма сили да погледне трона си, за да може да те отведе в утрешния ден: Утрешният ден е пред теб, сине, не гледай много назад, освен когато укрепнат десницата и поемата ти. А когато укрепна десницата ти, взе да ти се струва, че си баща на баща си, изглеждаше ти, че поезията има силата да извърши промяна на онова, което е в съдбите, и взе да строиш въображаеми къщи от отломките си и от имената на одушевени и неодушевени предмети, за да застане мястото на мястото си и животът да се върне към нещо подобно на живот!

А твоят баща е твоят баща. Всеки път, когато седнаше при него, разговаряхте набързо – той не разкрива раната си пред сина си. А ти не знаеш как да скриеш от него жестокостта на състраданието си към него; и така наследи от него раната. В едно далечно лято, на покрива на една далечна къща от кал, гласът на баща ти изхриптя, докато ви казваше: Вече не мога да ви уча и тримата заедно. Един от вас трябва доброволно да напусне училище, за да ми помага, гърбът ми вече не може да носи камъка сам. Вие се втурнахте да се надпреварвате в благородство. Всеки каза: Аз. Сълзата на баща ви се отрони пред очите ви и вие заплакахте заедно с него и за него. Изведнъж той каза: Не. Никой. Онази нощ луната взе да става нащърбена, а всеки от вас прегърна предпазливо своята малка мечта и заспа.

На гроба на баща си, спящ в скута на своя баща, ти прочете заупокой „Фатиха“ – Откриващата глава на Корана. И рече: „Дойде сега моят ред.“

---

^{*} Аналогия с текст от Корана – глава „Кравата“, знамение 185: „... Бог иска да ви улесни и не иска да ви затрудни.“ Б. пр.

Баща ти почина от слънчев удар по време на изпълнение на поклонничеството хаджилък. А сега ти подготвяш душата си за смъртта, след като изпълни поклонничеството на гроба на баща си. Не от слънчев удар ще умреш – пролет е, а от лунен удар!

Фантазията пада отвисоко, претъркулва се като кестен по шосето, водещо към Акка, и изчезва в навалищата от коли. Фантазията е вертикално избликване на образа от минута, бременна с ведомо, което подсъзнанието води към неведомо. Фантазията е двойник на тайнственото същество, негов помощник при поправянето на печатни грешки в книгата на вселената. Тя е окоето на прозрението, което вижда, без да се вижда, а видим ли го извън неговите действия, разбираме, че е болно. А пък разболе ли се фантазията, поезията умира. Дали затова се страхуваш от Акка, която бе описал с епитета „най-старият от красивите градове, / най-красивият от старите градове”? Акка е първата авантюра на твоята неориентираност, твоето първо море. Тя е тя, но фантазията се посипва от стените ѝ, както се посипва вар. А ти вървиш, лишен от действието на фантазията, по мрачните ѝ проходи, сякаш вървиш по душата си: пред морето тук има врата, която води към твоя първи затвор. На тази крайбрежна улица ти съзерцаваш залеза на слънцето, кочаните жълта царевица в ръцете на момичета, които се поклащат и си разказват малки истории, искаше ти се да се вмъкнеш в царевицата и да имаш своята малка историйка сред тях, или пък ти да си историйката!

А в Хайфа се отказа от изпитанието на фантазията в стаята, където тренираше фантазията как да излиза от самия теб, и се задоволи да хвърлиш птичи поглед към едно перо, закачило се на портокаловото дърво.

Фантазията падна от дървото! Би ли я повдигнал малко... малко нагоре!

А ти рече: „Ако земята не беше кръгла, щях да продължа пътя си.”

XIX.

Безшумно лежиш в саван пред мен, тихо, тихо, и нямаш мнение за онова, което е около теб. Над нас – неутрално небе. Покрай нас – посоки, които се определят по вида на своите дървета:

Изтокът е безплодна палма,
западът – евкалипт за прогонване на комарите,
северът – върба на кръстопътя на две времена,
югът е маслина...

А аз чета напевно на глас пред пространството, нехаещо за теб и мен, откъси от твоята проповед срещу теб, проповедта, която ти пожела да има дълги сенки – за нищо друго..., само защото заобикалящата ни празнота може би се нуждае от нещо, което да я развлича. А няма никой с нас,

никой не ни заплашва от скука с бойкот, никой не ме кара да се замисля, че елегията е панегирик, закъснял за срещата си с цял един живот.

А ти лежиш в саван пред мен като мисъл, която изпитва докога носителят ѝ ще изтърпи да я понася, или като поема, която се вслушва в своя поет и изпитва неговото зрение и прозрение, а после казва: „Ти ми каза истината” или „Ти ме излъга!”

Ти ми каза: Поверявам ти теб самия, предадоха ме мнозина от ония, които обичах... „Предадоха ме като локва, изоставена след дъжд.” Завидяха ми за моята огромна рана, задето се е натъкнала на нещо подобно на красноречиво описание за могъществото на отсъствието, присъстващо в моето слово. Затова ги освободих от неудобството на лицемерието – сърцата няма как да се качат в гърлата, ако са натежали; и ги освободих от сълзи, предизвикани от мириса на лютив пипер.

И ми каза: Няма нужда да се изповядам, нямам тайни. Моят позор е не-потайността, откакто сърцето ми изпревари езика. Обичам нещо и се обръщам против него, за да не ме пороби. Не мразя нищо друго освен омразата, защото тя е отрова в енергията, предопределена за обич към обикновени неща. Затова се уплаших за мразещите, че ще се пристрастят към ходене по сянка, за която са смятали, че е тяхната грешка, и са хвърлили живота си в затвора на едно единствено откритие: моите грешки!

И ми каза: Не съм спорил с жена за друго освен определението за любов. И ми каза: Онова, което се определя, се опознава, онова, което се опознава, се притежава, а онова, което се притежава, се накърнява, употребява и загива.

И ми каза: Любовта не е нито щастие, нито злощастие, тя е сетивата да се натъкнат на разграничение и единение на приликата в едно възобновяемо желание. Ако знаехме кой ни обича повече отколкото знаем кого обичаме... , любовта би си останала объркана, каквато е винаги, щастие би останало игра на зарове, а лицето, което говори, би трябвало да вземе назаем емоцията на лицето, за което се говори – отсъстващия... , ако знаехме кой ни обича, преди да знаем кого обичаме!

И ми каза: Ако умра преди теб, разгони от мен консервираните думи, чийто срок на годност е изтекъл, откакто оратор стои на трибуна, и размножи земята, край която спя, пък дано някоя тревичка ти докаже, че смъртта е друг вид оран.

Та какво да ти кажа, приятелю, в присъствието на това ослепително бяло отсъствие, след като ти ми продиктува една прощална проповед* на пресекулки, празна от горест, със стабилен хаос и без нито една сълза от страх, че словото ще се намокри,

Да... да, нямаш друг завет освен предпазване от прекаляване с тълкуването. Враговете ти са много, видими и тайни. Каза ми: Страхувай

---

* Аналогия с Прощалната проповед на Пророка Мохамед, произнесена малко преди смъртта му през 632 г. (10-а година от Хиджра). Б. пр.

се само от ония, които не знаят умора. Колкото до обичните, те са там, потънали в улавяне на предоставяните от живота дребни дарове и пожертвования... като поздрав от цветче със спонтанен смях, внимание на девойка към череша, които растат леко, леко в една от областите на тялото. Обичните са щастливи, че никой техен син не е умрял днес, че земетресение не е ударило техните палатки, разпънати на склона на пропаст. Надеждата им е омръзнала така, както на човек му омръзва повтаряща се вечеря, ала се връщат и към вечерята, и към надеждата.

Та пази се, каза ми ти, от ония, които не знаят умора и прекаляват с тълкуването. Те са в състояние да направят дисекция на розата, търсейки загниването в източника на аромат, и да обяснят на влюбения, че целувката е обмен на зарази. Те са в състояние да те осъдят за поетична метафора и за свобода на фантазията, защото красотата ги унижава и защото истински националната поезия е грозната, и защото това твое отсъствие може да ги лиши от причини за живот!

И ми каза: Враговете ми са много, недей да ме обичаш, за да не се увеличават!

Длъжен си каквото си дължен. Тук, където не мога да различа твоя гроб от моето родно място, никой не съди никого и паланкинът на думите не ни води към реалност или фантазия. Тук уреждаме сметката със сърцето и казваме на мисълта: Отдалечи се, мъртвите са имали някакъв живот преди тази смърт. Живот, по-малко от живот и повече от мимолетно посещение. Тук сърцето гледа нависоко и се появява разкаяние, закъсняло за срещата си – разкаяние за нещо, което не сме направили: Защо не вземем живота на сериозно? Защо бързахме толкова, щом ясното е краят, а началото – мъгляво?

И ми каза: Шумотевницата на търсенето на живот в живота не ни даде шанс да се подчиним напълно на ръководството на интуицията и ние казахме: Поезията е поетът. А бяхме длъжни да повярваме на поезията и да опровергаем поета. Мога ли да те прочета отново, за да осъзная как майсторството разяжда вятъра на фразата, за да направи от всяко дърво женско същество и от всяко женско същество – дърво, а ние да излъжем едновременно и съществото, и дървото? Без това има ли вяра в поезията?

И ми каза: Тъждеството на образа с реалността е новина, която подтиква фантазията към неутралитет. Нека образът на нещото опровергае нещото, за да видим онова, което е отвъд нещото, да видим в светлината на видението какво ни държи настрана от небитието.

И тъй, с кое от многобройните си сърца да те призова: Почакай ме, колкото и да се забавя. Нима не живя вместо мен – както един от мъртвите умря вместо мен, без да му кажа „благодаря!“ Така аз не съм нищо друго освен него, без да го виждам – аз, длъжникът на една възвишено абсурдна случайност на една улица, където ако бях избързал малко, или се бях позабавил малко, щях да умра наместо някой друг и той щеше да живее

моя живот наместо мен? И нямаше да бъде нищо друго освен мен, без да ме вижда... той, длъжникът на една възвишено абсурдна случайност. Толкова пъти казахме, че сме длъжни да продължим живота на другите в нас, не само както го искаме ние, а както са го искали неговите притежатели, вместо които живеем.

И ми каза: Бъди мен и не ме предавай, освен доколкото ритъмът те отдалечава от мен, а една необходимо повтаряща се рима те връща към мен.

И ми каза: Не мисли за безсмъртие, то не е нищо друго, освен една от негативните или позитивните последици от инцидента битие, страх на духа в мига на напускането му на едно тяло, което е познавал и е бил свикнал с него, към обиталище, за което не знае нищо, или връщането му към онзи, от когото съм взел живота назаем, когато е умрял вместо мен.

Докато лежиш в саван пред мен, не зная кой е мъртвият в теб и кой е живият, освен доколкото ми диктуваш една проповед, която ти пожела да бъде дълга, за да научи духа да поставя на изпитание своята свобода или робство в предоставените му същества или думи. Така че ако ти си изричащият онова, което аз ти казвам сега в това твоє мълчание, то смъртта няма да бъде нищо повече от средство за напътстване на духа в пригответно за него пътуване. А ако аз съм изричащият онова, което ти казвам сега, върху този камък, то аз съм висшият аргумент на смъртта да дефинира живота чрез неговата мъглява противоположност – противоположността, безсилна да дефинира своята противоположност в едно пространство, в друго не-пространство, на което уплашените от небитието са дали титлата безсмъртие.

Спи спокойно, спи спокойно, ако можеш, /
в словото си спи спокойно
и сънувай, че сънуваш,
спи спокойно, колкото успееш,
аз комарите от теб ще гоня
и сълзите крокодилски,
и приятелите, дето раните ти тъй обичаха,
а си отидоха от теб, когато ти превърна
своя кръст в писалище.
Заспи спокойно близо до самия себе си,
заспи спокойно,
твоя сън ще пазя,
в тоя час съм сам и ти си сам,
земята е висока,
като размисли висока,
а небето е метафорично като стих –
синьо, изумрудено и бяло,

бяло, бяло, бяло.

XX.

Ред по ред те разпръсквам в проза пред себе си с вещината, която ми е дадена само във встъпленията. И удължавам проповедта си като поет, който си запазва последния куплет, за да удължи съзерцанието на отминалите си любими занимания./

Любимите му занимания са да брои стъпалата, които вижда пред себе си, да върви пеша по странична улица, да събира мидички... да се радва на мързела. /

Мързелът е прилежание и умение. Изпразване на сърцето от онова, което надхвърля потребността му да бие, разграничаване на часовника от времето. Който има повече време по часовник, се освобождава от страха от времето. /

Времето е плавна река за онзи, който не му обръща внимание, и жесток задух за онзи, който се вглежда в него, и тогава пропастта го поглъща. /

Пропастта е изкушението на дълбините и привлекателността на неведомото, при което небето се превръща в обширна яма с гъсти облаци. /

Облаците те покриват с памука си, приятелю, покриват и мен... В това пространство, бягащо от качествата си натам, където облаците изливат лекотата на формата и материята на смисъла. /

Смисълът също маха отдалеч с небесна ръка с отрязани пръсти от толкова усилената оран в земя, която няма ни посев, ни щастие. /

Щастието е духовна материя, за чиято дефиниция спорят ония, които са единомислещи, че късметът е дарба и дарбата е късмет, и за чиято възхвала спорят ония, които го притежават и си го кътат в заключен сандък. А то не е нищо друго освен подкуп от невъзможното. /

Невъзможното е амбициозното възможно – то излиза на улицата, извадило ножица, за да ореже сухите клони и мислите и да научи сънуващия да управлява деня по подобие на онова, което вижда. /

Вижда, че пърхането на пеперудени крила като ветрило е най-доброто лечение за болката. /

Болката, ако не мислиш за нея, няма да я усещаш. Тя сякаш превъзнася това твое спокойствие пред едно небитие, което няма мнение за теб и ти нямаш мнение за него. Не вижда и не се вижда. То е нищото, вече изпълнено. /

Изпълнила се е луната над нашето уединение в тази празнота. Изпълнила се е и моята памет./

Моята памет е нар. Дали да го обруля над теб плод по плод и да го пръсна върху теб на червени бисери, достойни за едно сбогуване, което не изисква от мен нищо освен забрава. /

Забравата е обучение на фантазията да уважава реалността чрез извисеност на езика, и съхраняване у самородната надежда на непълна картина за утрешния ден. /

Утрешният ден, а той е тук, пред нас сега, приятелю, е оголен откъм време, хвърлен върху яма, в очакване на метафизично черничево листо, което да прикрие срамотите на минавача. /

Минавача от нощта на светлината към светлината на нощта. /

Нощта пада над нас. Ние трябва да се откажем от заниманията на ония, които ни оставиха и си отидоха в своята собствена нощ да забравят или да си спомнят откъс от проповедта на прощаване. /

Прощаването е мълчанието, което отделя гласа от ехото. Колкото до гласа, той се счупи. А пък ехото бе съхранено от долини и пещери с остър слух като всемирни уши, и бе уголемено като ехо на ехото. /

Ехото е заветът на посетителя към минавача, проследяването на една птица от друга птица, настояването на края за удължаване на историята... Ехото е издълбаване на името във въздуха. /

Въздухът е студен, приятелю, студен и освежаващ. Не остана никой освен мен да те забавлява и отвлича от ситуацията, в която си на двата метра от това небитие. Небитието е два метра, заобиколени от растения, готвещи се да вдишат кислорода. Небитието е обсадено от студен и освежаващ въздух. Ще посея семена на теменуга на тези два метра и ще поля с вода, та небитието да се вдигне бързо и да си отиде надалеч. /

Надалеч нашите сънища нямат нищо общо с това, което правим. Вятърът отнася нощта и си отива, и няма посока. /

Посоката е различна по всеки път. Но пътищата са много и стръмни, а запасите от живот са малко. /

Малко са и песните. /

Песните – от тях ни стига да чуем крадешком извинението на смъртта към някои от мъртвите и да погледнем скришом към простора на прозата. /

Прозата е съседка на поезията и разходка на поета. /

Поетът е раздвоен между прозата и поезията. /

Поезията е скриване на изчезването от изчезващия, вметнато изречение между действието, действащия и получателя на въздействието, сякаш казваш: Жената напусна, като скриваше сълзите си, своя приятел. Във вметнатото изречение между „напусна” и „своя приятел” има достатъчно време да се стопи солта на гнева и да заблестят звездите. /

Звездите се показват над нас, приятелю, като блясък на златни копчета върху палтото на вечността. Показват се над нас от една далечна смърт, която още не е достигнала до нас. И както ти чета напевно своята

проповед, една звезда се вмъква в словото ми и осветява мрачината ми: Може би смъртта е иносказание, което ни напомня за някаква тайна в живота, на която не сме обърнали внимание – каква ли е тя? /

Каква е тя? Ако знаехме, плановете ни биха се променили – онова, което не знаем, съществува, онова, което знаем, е ограничено и се променя. Върху този твой гроб расте трева, по силна от теб и от мен, и не знам да тъжа ли, да не тъжа ли, защото животът е танцуваща вдовица, която се интересува единствено от онова, което ѝ липсва. /

Липсва ѝ едновременно похвалата и упрекът на мъртвите: Ако ни беше казала коя си ти и че има смърт, по-жестока от теб, щяхме да те обичаме, да те обожаваме и да намалим от принадлежностите за пътуването. /

Пътуването е цел. /

Целта е изкушението на неведомото. /

Неведомото е далече от нас и близо до нас... Привлича ни да се изпълним с безгранично невежество и ние усърдно усвояваме едно друго невежество. Ала се задоволихме да потърсим ведомо, което да ни напъти към някакъв живот в живота, и така ведомото се превърна в метежно. /

Метежно бе всичко. В сянката ти – струпване на сенки, тъй че не знаеш кой върви в теб. В теб – кръстопът, преизпълнен със стъпки на нашественици, кацнали върху теб като парашутисти, тренирани да използват твоите рала. В името ти – грешки, причинени от гигантски пожар върху картата. Върху къщата ти се строят римски руини. А пък ти нямаш друг образ освен призрака. /

Призрак, който учи часовоя да будува. Чай и пушка. Обори ли дрямката бдящия, чаят ще изистине, а пушката ще падне от ръката му и индианецът ще се промъкне в историята. /

Историята е, че ти си индианец – червен. /

Червен по пера, не по кръв, и че си кошмарът на будувания. /

Будуващ да даде шах на отсъствието и да масажира мускулите на вечността. /

Вечността е собственост на часовоя. Имот и инвестиция. А ако е необходимо, той е дисциплиниран воин в една война, в която няма място за примирие. И след която не се задава мир. /

Мир на теб в деня, когато си роден, и в деня, когато ще бъдеш възкресен в листата на дървото.* /

Дървото – зелена дума на благодарност, която земята отправя като скрита молитва нагоре, към своя съсед небето. /

А небето ѝ се отплаща с капки дъжд. /

Дъжд над теб и над мен. Лек дъждец, който ни освежава в началото на тази нощ. Отброявам го капка по капка, както отброявам ударите на

---

* Перифраза на думите на Исус в знамение 33 от глава „Мариам“ на Корана: „И мир на мен в деня, в който съм роден, и в деня, когато ще умра, и в Деня, когато ще бъда възкресен.“ Б. ред.

сърцето, зажадняло за влага, и удължавам престоя си и удължавам проповедта си, та дано станеш и се върнеш заедно с мен в кое да е къде, или аз тръгна с теб към никъде, сякаш съм бил призован да чакам небесното Откровение. /

Откровението е доказателството на сърцето за нещо, което то не знае, за нещо, което е по-възвишено. /

По-възвишено и по-далеко. Виждам птица, която носи мен и носи теб – ние сме двете ѝ крила – накъм отвъд видимостта, в едно пътуване, което няма нито край, нито начало, ни посока, ни цел. Не говоря с теб и не говориш с мен. И не чуваме нищо друго, освен музиката на мълчанието. /

Мълчанието е успокоение от приятел за приятел. Вярата на фантазията в себе си между дъжд и дъга. /

Дъгата е задявка на Откровението с поета, без позволение... И възхищение на поета от прозата на Корана. /

Та кои блага на вашия Господ взимате за лъжа?*

Отсъстващи сме двама – аз и ти, присъстващи сме двама – аз и ти, и сме отсъстващи. /

Та кои блага на вашия Господ взимате за лъжа?

---

* Знамение, повторено 31 пъти в текста на Корана, глава „Всемиловичия“, обръщение към двата рода – на хората и джиновете. Б. пр.